

Universiteit Utrecht

Interetnische Relaties van Allochtone Adolescenten

*Een studie naar de invloed van de mate van integratie
van allochtone adolescenten uit verschillende
herkomstgroeperingen op interetnische relaties*

Jelle de Beer (3657051)

In samenwerking met: Emiel Stobbe (3749088)

Bachelorscriptie Sociologie

Onder begeleiding van dr. Pascale van Zantvliet

Tweede beoordelaar: Lex Thijssen

16 juni 2017, Universiteit Utrecht

Abstract

In dit onderzoek zijn de interetnische relaties van allochtone adolescenten uit verschillende herkomstgroeperingen onderzocht in Nederland. Het doel van het onderzoek is om te bekijken of er verschillen bestaan tussen de groepen in de mate waarin zij relaties aangaan met autochtonen en vervolgens zijn er verschillende indicatoren van integratie onderzocht om een verklaring te kunnen geven voor deze verschillen. Deze indicatoren sluiten aan bij de factoren die volgens Kalmijn (1998) van invloed zijn op de partnerkeuze: ontmoetingskansen, persoonlijke voorkeuren en invloed van derden. De indicatoren van integratie die worden onderzocht zijn: identificatie als Nederlander, het opleidingsniveau, interetnische vriendschappen en de mate van religiositeit. Voor de analyses is wave 1 tot en met 5 gebruikt van de “Children of Immigrants Longitudinal Survey in Four European Countries (CILS4EU)”. Hierbij is er gebruik gemaakt van het Nederlandse onderdeel van de data en zijn de relaties van de allochtonen onderzocht. De resultaten van deze studie tonen aan dat er verschillen bestaan tussen herkomstgroeperingen in de keuze voor een Nederlandse partner. Van de onderzochte indicatoren van integratie heeft het aandeel Nederlandse vrienden invloed op deze verschillen, terwijl de andere indicatoren geen effect laten zien. Door de opzet van dit onderzoek kan er worden gesteld dat er een causale relatie is tussen een groter aandeel vriendschappen met Nederlanders en een hogere kans op een interetnische relatie. Uit het onderzoek blijkt dus dat er verschillen bestaan tussen allochtone adolescenten uit verschillende herkomstgroepen in interetnische relaties en dat deze verschillen afnemen als er rekening wordt gehouden met het aandeel Nederlandse vrienden. Er zal uitgebreider onderzoek nodig zijn om deze verschillen tussen de groepen beter te verklaren door meer indicatoren van integratie te onderzoeken.

Trefwoorden: Interetnische relaties; allochtonen; adolescenten; CILS4EU; integratie

Inhoudsopgave

1. Introductie	6
1.1 Interetnische Relaties in de Nederlandse Samenleving	6
1.2 Exogamie als Indicator voor Integratie	6
1.3 Doel van het Onderzoek	9
1.4 Romantische Relaties van Adolescenten	10
2. Theorie	12
2.1 Verschil in Partnerkeuze tussen verschillende Herkomstgroeperingen	12
2.2 Identificatie als Nederlander	14
2.3 Opleidingsniveau	15
2.4 Interetnisch Contact en Interetnische Vriendschappen	17
2.5 Religiositeit	18
2.6 Mate van Integratie	20
3. Data en Methodes	21
3.1 Data	21
3.2 Operationalisering	23
3.2.1 Afhankelijke variabele	
3.2.2 Onafhankelijke variabelen	
3.2.3 Controlevariabelen	
3.3 Analyses	28
4. Resultaten	29
4.1 Beschrijvende Statistieken	29
4.2 Regressieanalyse	33
4.2.1 De relatie tussen herkomstgroeperingen en interetnische relaties	
4.2.2 De relatie tussen identificatie als Nederlander en interetnische relaties	

- 4.2.3 De relatie tussen opleidingsniveau en interetnische relaties
- 4.2.4 De relatie tussen interetnische vriendschappen en interetnische relaties
- 4.2.5 De relatie tussen religiositeit en interetnische relaties
- 4.2.6 De verschillen tussen herkomstgroeperingen via de mate van integratie op interetnische relaties

5. Conclusie en Discussie 41

5.1 Conclusie

5.2 Discussie

Literatuurlijst 46

1. Introductie

1.1 Interetnische Relaties in de Nederlandse Samenleving

Volgens het Centraal Bureau voor de Statistiek [CBS] is bijna zestien procent van de in totaal 4.2 miljoen huwelijken en samenwonenrelaties in 2016 in Nederland gemengd (CBS, 2017a). Volgens het CBS is het aantal gemengde relaties in de afgelopen vijftien jaar toegenomen. In totaal zijn er in 2017 650.000 (geregistreerde) gemengde relaties, wat neerkomt op een stijging van ongeveer 32 procent ten opzichte van 2002 (De Voogt, 2017), terwijl het aantal gemengde huwelijken in dezelfde periode met een stijging van 2.200 huwelijken slechts een half procent is toegenomen. Demograaf Jan Latten van het CBS verklaart deze cijfers als een algemene trend waarbij nieuwe jonge samenwonende stellen minder de behoefte hebben om te trouwen (De Voogt, 2017), wat aangeeft dat het belangrijk is om ook andere liefdesrelaties dan het huwelijk te onderzoeken. Er valt bij de cijfers van het CBS overigens wel op te merken dat het CBS als voorwaarde heeft dat bij een gemengde relatie één van de partners autochtoon is (Bouras, 2016). Zodra bijvoorbeeld een Surinaamse Nederlander een relatie heeft met een Marokkaanse Nederlander dan wordt dit niet geregistreerd als een gemengde relatie. Bouras (2016) merkt dan ook op dat de verzameling door het CBS, waarmee er cijfers ontstaan van gemengde huwelijken van allochtone groepen, eenzijdig is. Eenzijdig in de zin van dat er op deze manier juist een kloof wordt benadrukt tussen autochtonen en allochtonen en dit zou een gepolariseerd politiek denken teweeg kunnen brengen. Wanneer gemengde relaties echter worden gebruikt als een indicatie van de mate van integratie dan zijn vooral de relaties tussen allochtonen en autochtonen relevant. In dit onderzoek zullen de interetnische relaties¹ van adolescenten in Nederland uit verschillende herkomstgroeperingen worden belicht met behulp van een longitudinaal onderzoek.

1.2 Exogamie als Indicator voor Integratie

Nederland kent in totaal circa 3.7 miljoen allochtonen in 2016 (CBS, 2016a), waarvan er ongeveer twee miljoen niet-westers zijn. De vier grootste herkomstgroeperingen in Nederland zijn afkomstig uit Turkije (397.471), Marokko (385.761), Suriname (349.022) en de Voormalig Nederlandse Antillen (150.981) in 2016 (CBS, 2016a) en dit zijn dan ook de herkomstgroeperingen die in dit onderzoek worden geanalyseerd. Nederland wordt door socioloog Jacques van Doorn gezien als een multicultureel land waar onderlinge spanningen bestaan tussen de verschillende herkomstgroeperingen (Van Schoonhoven, 2014). Het huidige publieke debat in West-Europa richt zich in hoge mate op de falende integratie van niet-Westerse migranten, en dan met name van moslims (Lucassen & Laarman, 2009). Hierdoor ontstaat er

---

¹ In dit onderzoek wordt met de term ‘interetnische relatie’ een relatie tussen een allochtoon en een autochtoon bedoeld, tenzij anders wordt aangegeven.

een beeld onder Nederlanders dat migranten en hun kroost zich niet structureel (werk, onderwijs, huisvesting) en sociaal (huwelijken, vriendschappen, netwerken) assimileren in de Nederlandse samenleving (Lucassen & Laarman, 2009). Dit komt volgens de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid [WRR] door de grote verschillen die er bestaan tussen herkomstgroeperingen, met ieder hun eigen normen, waarden, gewoonten en cultuur (WRR, 2001).

Vanuit sociologisch oogpunt kan de etnische partnerkeuze worden gezien als een invloedrijke indicator voor de mate van sociale integratie in de samenleving (Gijsberts, Huijnk & Dagevos, 2012; Weißmann & Maddox, 2016). Het is dus maatschappelijk relevant om de etnische partnerkeuze van allochtonen te onderzoeken omdat het in verband staat met hun integratie in de ontvangende samenleving. Bij etnische partnerkeuze kan er sprake zijn van endogamie of exogamie. Endogamie wordt gedefinieerd als trouwen binnen je eigen sociale categorie of groep (*in-group*), terwijl exogamie betekent dat je trouwt buiten je eigen groep (*out-group*) (Barfield, 1997). Wanneer er wordt gesproken over de mate van integratie dan is er een paradoxale situatie op te merken als het wordt vergeleken met het beeld dat de integratie is mislukt. Volgens Bolwijn en Levy (2017) is het namelijk zo dat wanneer gemengde relaties als graadmeter worden gebruikt voor integratie het juist de goede kant op gaat in Nederland wat betreft de integratie van allochtonen. Een hogere mate van gemengde relaties kan worden beschouwd als een teken dat de verschillende groepen in een samenleving dichter bij elkaar komen. Wanneer immigranten meer de neiging hebben om een liefdesrelatie buiten de eigen groep aan te gaan dan wijst dit erop dat de sociale afstand tussen herkomstgroeperingen in de samenleving kleiner wordt (Potârca & Mills, 2015). Verschillende onderzoeken tonen dan ook aan dat een toename van het aantal gemengde relaties in een land een positief effect heeft op de sociale cohesie (Blau & Schwartz, 1984; Monden & Smits, 2005; Pettigrew & Tropp, 2006). De gedachte hierachter is dat wanneer allochtonen zich beter op hun gemak voelen in de ontvangende samenleving, zij vaker een partner buiten de eigen etnische groep zullen zoeken. Het zegt namelijk iets over de verhoudingen tussen groepen wanneer leden van verschillende groepen met elkaar trouwen, omdat dit betekent dat zij elkaar meer als gelijken beschouwen (De Valk, Esveldt, Henkens & Liefbroer, 2001). Gemengde huwelijken worden dan ook veelvuldig gebruikt als een aanduiding van de positie van migranten in verschillende traditionele immigratielanden zoals Australië (Jones, 1991) en nieuwe immigratielanden zoals Nederland (Schoorl, Klundert, Van Bedem & Van Den Brink, 1994).

Bij het structurele assimilatieproces past de herkomstgroepering zich dus steeds meer aan het land waar zij zich hebben gevestigd aan en wordt die cultuur langzamerhand overgenomen. Immigrantenv verliezen daarbij bepaalde onderscheidende kenmerken die een onderdeel zijn van de cultuur van de herkomstgroepering, zoals het dragen van bepaalde kleding, belangrijke normen en waarden en het taalgebruik. Integratie in de ontvangende samenleving zorgt voor een zwakkere binding met de eigen

etnische groep en voor een toename in contact met potentiële partners uit andere groepen. Hierdoor zal de neiging van migranten tot exogamie toenemen naarmate zij beter zijn geïntegreerd (Dribe & Lundh, 2008). Op deze manier wordt exogamie gezien als een logische uitkomst van het integratieproces (Lieberson & Waters, 1988), waarbij er intensieve persoonlijke contacten plaatsvinden tussen mensen uit verschillende herkomstgroepen (Blau & Schwartz, 1984). Zo toont onderzoek van Kalmijn en Van Tubergen (2006) aan dat exogamie in Nederland vaker voorkomt onder de tweede generatie allochtonen, allochtonen die op jongere leeftijd zijn gearriveerd en hoger opgeleiden, groepen die het op andere aspecten van integratie ook beter doen. Eerder onderzoek naar de integratie van de grootste herkomstgroeperingen in Nederland heeft aangetoond dat er verschillen bestaan in de mate van integratie tussen die groepen. Zo blijken er verschillen te zijn in zowel de structurele integratie (Dagevos, 2001) als de sociale integratie (Weijters & Scheepers, 2003) tussen herkomstgroeperingen in Nederland. Dit uit zich onder andere in de mate waarin de mensen uit verschillende herkomstgroeperingen omgaan met autochtonen. Surinamers en Antillianen hebben vaak overwegend veel autochtonen in hun vriendenkring, terwijl Turken en Marokkanen vaak vooral contacten hebben binnen de eigen groep (Vrooman, Gijsberts & Boelhouwer, 2014). Ervan uitgaande dat integratie en exogamie met elkaar samenhangen kan er worden verwacht dat er ook wat betreft exogamie verschillen te vinden zijn tussen de herkomstgroeperingen. Als het maatschappelijk gezien beter wordt geacht om het aandeel interetnische relaties te vergroten dan zou dit bereikt kunnen worden door een succesvolle integratie van minderheden in de samenleving meer te promoten.

Sterckx (2014) meent daarentegen dat gemengde huwelijken en relaties eigenlijk helemaal geen indicatie hoeven te zijn van integratie omdat gemengde relaties volgens haar leiden tot veel weerstand vanuit de samenleving en van mensen uit de directe omgeving van allochtonen. Onderzoek van De Graaf (2000) toont daarnaast aan dat alle vormen van heterogamie (gemengde huwelijken) een hogere kans op echtscheiding met zich mee brengen, waarbij leeftijd, opleidingsniveau en religie de belangrijkste factoren zijn. De verklaring die De Graaf (2000) hiervoor geeft is dat de verschillen in smaak en voorkeuren tussen partners en een gebrek aan sociale ondersteuning een relatie onder druk zetten. Ook als het gaat om de sociale achtergrond blijken er vaak problemen te zijn in de stabiliteit van relaties tussen mensen met verschillende achtergronden (Janssen, Poortman, De Graaf & Kalmijn, 1998). Deze problemen ontstaan niet alleen door verschillen tussen de partners, maar ook door inmenging van de ouder die invloed uitoefenen uit op de latere leefstijl van hun kinderen. Daarnaast kunnen er problemen ontstaan wanneer partners in een gemengde relatie met elkaars schoonfamilie worden geconfronteerd, wat invloed kan hebben op de banden met de familie .

Een hoge mate van exogamie in een samenleving heeft dus positieve gevolgen voor de sociale cohesie en de verhoudingen tussen verschillende groepen, maar het brengt tegelijkertijd ook

moelijkheden met zich mee doordat de verschillen tussen partners te groot zijn of er een gebrek is aan acceptatie vanuit de familie. Er valt dus over het belang van exogamie als maatstaf voor de integratie van migranten te discussiëren en het is belangrijk dat men zich bewust is van de eventuele voor- en nadelen van een hoge mate van exogamie voor de samenleving. Het lijkt er echter wel op dat een hoge mate van exogamie samenhangt met een betere integratie op andere gebieden.

1.3 Doel van het Onderzoek

Uit voorgaand onderzoek blijkt dat huwelijken met een autochtoon nauwelijks voorkomen bij Turken en Marokkanen in Nederland, terwijl Surinamers en Antillianen in ongeveer de helft van de gevallen trouwt met een autochtoon (Van Huis, 2007; Kalmijn & Van Tubergen, 2005). Er lijken dus verschillen te zijn in de mate van exogamie tussen de verschillende herkomstgroeperingen in Nederland als het gaat om huwelijken. Van de Turkse en Marokkaanse paren in Nederland is er slechts bij één van de acht paren sprake van een huwelijk met een autochtoon (CBS, 2016b). Bij Surinaamse paren is bijna de helft gemengd en bij Antilliaanse paren zelfs meer dan de helft. Voor Nederlandse paren geldt dat één op de zes huwelijken gemengd is, waardoor zij dus absoluut gezien meer gemengd huwen dan Turken en Marokkanen en minder dan Surinamers en Antillianen. Wanneer de mate van exogamie van deze herkomstgroeperingen als uitgangspunt wordt genomen kan er worden gesteld dat sommige groepen voornamelijk een partner binnen de eigen groep zoeken terwijl andere groepen relatief meer relaties met autochtonen aangaan. Dit wijst erop dat er verschillen bestaan tussen herkomstgroeperingen als het gaat om interetnische relaties. In dit onderzoek zal er worden vastgesteld of de verschillen in het aangaan van interetnische relaties tussen verschillende herkomstgroeperingen ook te vinden zijn onder allochtone adolescenten.

Het is echter aannemelijk dat wanneer er verschillen worden gevonden tussen de groepen dat deze verschillen niet alleen gebaseerd zijn op de herkomstgroepering. De etnische partnerkeuze wordt gezien als een mate van integratie (Gijsberts, Huijnk & Dagevos, 2012). Een hogere mate van integratie op andere indicatoren zou de verschillen tussen herkomstgroeperingen kunnen verklaren. Volgens Kalmijn (1998) wordt partnerkeuze beïnvloed door drie factoren, namelijk ontmoetingskansen, persoonlijke voorkeuren en de invloed van derden. Om een relatie aan te kunnen gaan met een autochtoon moeten er wel mogelijkheden zijn om ze te ontmoeten en moet er ook een voorkeur zijn om autochtonen te ontmoeten. Daarnaast is er nog een invloed van derden, waarbij mensen in je omgeving invloed uitoefenen op de keuze voor een relatie met een autochtoon door deze goed- of af te keuren. Deze factoren hangen ook samen met de mate van integratie van een etnische groep in de ontvangende samenleving. Omdat de grootste herkomstgroeperingen in Nederland verschillen in hun mate van integratie (Dagevos, 2001; Weijters & Scheepers, 2003) kan er worden verwacht dat de invloed van deze

factoren ook zal verschillen tussen de groepen. Dit onderzoek richt zich op de invloed van de genoemde factoren op de partnerkeuze van adolescenten en hoe de invloed van deze factoren verschilt per herkomstgroepering. Hiervoor zal er eerst worden vastgesteld in hoeverre er verschillen bestaan in het aandeel gemengde relaties van allochtone adolescenten tussen de grootste herkomstgroeperingen in Nederland. Vervolgens zal er worden gekeken hoe deze verschillen tussen herkomstgroeperingen kunnen worden verklaard door rekening te houden met verschillende aspecten van integratie. De volgende onderzoeksvraag staat centraal:

'In hoeverre verschilt de mate van interetnische relaties van allochtone adolescenten uit verschillende herkomstgroeperingen, en in hoeverre vormt de mate van integratie een verklaring voor de verschillen?'

1.4 Romantische Relaties van Adolescenten

De meeste onderzoeken naar etnische partnerkeuze zijn over het algemeen gericht op de interetnische relaties en huwelijken van volwassenen (o.a. Carol, 2016; González-Ferrer, 2006; Kalmijn & Van Tubergen, 2006; Van Tubergen & Maas, 2007). Dit onderzoek zal een toevoeging zijn aan de bestaande kennis over gemengde relaties omdat het zich specifiek richt op de etnische partnerkeuze van adolescenten en er een onderscheid wordt gemaakt tussen allochtonen uit verschillende herkomstgroeperingen en is daarom wetenschappelijk relevant. Ook worden er een aantal belangrijke indicatoren van de integratie van adolescenten onderzocht die van invloed zijn op de partnerkeuze. De adolescentie wordt gekenmerkt als de periode tussen de kinderjaren en de volwassenheid. In de ontwikkelingspsychologie wordt er de periode van 11 tot 23 jaar mee bedoeld, waarin iemand zich psychologisch gezien ontwikkelt van kind naar volwassene (Ploegmakers-Burg & Stortelder, 2008). Het staat bekend als een fase waarin veel belangrijke ontwikkelingen in het leven van een persoon plaatsvinden, waaronder het ontwikkelen van een eigen identiteit (Erikson, 1968). Tijdens dit proces maken adolescenten zich steeds meer los van hun ouders en wordt de invloed van peers (vrienden en leeftijdsgenoten) steeds belangrijker (Ploegmakers-Burg & Stortelder, 2008). Deze belangrijke ontwikkelingen in psychologische zin en het toenemende belang van de omgeving maken adolescenten een interessante leeftijdsgroep om te onderzoeken.

Kalmijn (1998) vindt bewijs dat zowel allochtonen als autochtonen soortgelijke voorkeuren hebben voor een partner. Uit zijn onderzoek blijkt namelijk dat mensen over het algemeen een voorkeur hebben om een relatie aan te gaan met iemand die op hen lijkt, ook wel het principe van homogamie genoemd. Hierbij moet overigens wel worden opgemerkt dat deze voorkeur voor liefdesrelaties binnen de eigen groep niet betekent dat mensen bevooroordeeld tegenover anderen zijn, maar dat ze een voorkeur hebben voor iemand met dezelfde waarden en smaak en elkaar hier ook deels op uitkiezen. McPherson,

Smith-Lovin en Cook (2001) hebben aangetoond dat het principe van homogamie niet alleen geldt voor volwassenen, maar ook opgaat voor adolescenten. Volgens Vaquera en Kao (2005) is er wat betreft gemengde romantische relaties een soortgelijk patroon te zien als bij gemengde huwelijken, waarbij over de gehele samenleving gezien de meerderheid van de relaties binnen de eigen groep is. Wang, Kao en Joyner (2006) tonen aan dat een relatie met iemand van een andere etniciteit op jongere leeftijd invloed heeft op de partnervoorkeuren en partnerkeuze op latere leeftijd. Een uiteindelijk huwelijk kan daarom worden benaderd als de uitkomst van een proces dat al tijdens de periode van de adolescentie is begonnen. Volgens Crosnoe en Johnson (2011) zullen ervaringen op jonge leeftijd invloed blijven hebben in latere fases van iemand zijn leven. Zo heeft een onderzoek van King en Bratter (2007) aangetoond dat vrouwen die hun eerste partner kiezen buiten hun eigen groep een grotere kans hebben om ook op latere leeftijd buiten hun eigen groep te trouwen. Onderzoek van Hitch, Hortaçu en Ariely (2010) wijst uit dat voorkeuren voor partners in online dating voor een groot deel overeenkomen met voorkeuren voor huwelijkspartners op latere leeftijd. Mensen die tijdens de adolescentie een interetnische relatie aangaan lijken dus ook meer open te staan voor een interetnisch huwelijk op latere leeftijd. De partnerkeuze van adolescenten kan dus worden gezien als een belangrijke indicator voor de kans op een interetnische relatie op latere leeftijd.

Dit onderzoek zal zich gaan richten op Nederland, wat niet een klassiek immigratieland is zoals de Verenigde Staten (VS) (Rosenfeld, 2002) of Australië (Meng & Gregory, 2005). Dit betekent dat onderzoek naar interetnische relaties in deze landen op een andere manier wordt benaderd. Wat opvalt is dat onderzoek in de VS zich vaak richt op ras, en mensen indeelt op basis van huidskleur en uiterlijk. Dit is een belangrijk verschil met Nederland, waar er meer wordt gesproken over een hybride of biculturele identiteit op basis van etniciteit, ook wel een kameleonkarakter of koppeltekenidentiteit genoemd (Magendane, 2016). Zo kan iemand een Marokkaanse-Nederlander of een Turkse-Nederlander zijn. In de VS blijkt dat er meer tolerantie is tegenover culturele en religieuze diversiteit dan in Europa (Citrin & Sides, 2008). Kalmijn en Van Tubergen (2006) tonen aan dat in Nederland juist de grenzen tussen groepen op basis van taalvaardigheid en religie belangrijker zijn voor de partnerkeuze dan grenzen op basis van ras. Aangezien de meeste onderzoeken naar liefdesrelaties van adolescenten zijn uitgevoerd in de Verenigde Staten zal dit onderzoek een toevoeging zijn op de bestaande literatuur door deze relaties te onderzoeken in de Nederlandse context, op basis van herkomst in plaats van ras.

2. Theorie

De sociologische literatuur kent vele factoren die van invloed zijn op de partnerkeuze van verschillende herkomstgroeperingen. In dit theoretisch kader wordt besproken hoe verschillen in de mate van interetnische relaties tussen herkomstgroeperingen worden verklaard en vervolgens worden er een aantal indicatoren besproken die invloed hebben op de mate van integratie van allochtonen. Aan de hand van deze indicatoren zullen hypothesen worden opgesteld over de invloed van deze indicatoren op de kans op een interetnische relatie. Deze indicatoren sluiten aan bij de drie factoren die volgens Kalmijn (1998) van invloed zijn op de partnerkeuze, namelijk ontmoetingskansen, persoonlijke voorkeuren en de invloed van derden. Allereerst is er de mogelijkheid tot ontmoetingskansen; deze mogelijkheid is van belang zodat individuen potentiële partners door middel van sociaal contact elkaar kunnen tegenkomen. Wanneer iemand nauwelijks in contact komt met mensen uit een andere groep zal de kans kleiner zijn dat diegene een relatie zal aangaan buiten de eigen groep. Een toename in ontmoetingskansen met autochtonen zorgt voor een grotere mogelijkheid op het vormen van een interetnische relatie (Zantvliet, Kalmijn & Verbakel, 2015). Ten tweede spelen de persoonlijke voorkeuren van individuen mee wanneer er naar potentiële partners wordt gezocht. Hierbij speelt het principe van homogamie een grote rol, wat inhoudt dat mensen een voorkeur hebben voor een partner met dezelfde sociale herkomst, opleiding, opvattingen en gevoelens en hebben daardoor affiniteit met mensen in wie zij zich kunnen herkennen (De Hoog, 1982). Deze affiniteit ontstaat doordat deze mensen gedeelde normen en waarden hebben en er daardoor meer wederzijds begrip is. De voorkeur voor mensen die hetzelfde zijn bestaat niet alleen bij volwassenen, maar geldt ook voor adolescenten (McPherson, Smith-Lovin & Cook, 2001). Groepen die beter geïntegreerd zijn in de ontvangende samenleving zullen meer gemeen hebben met autochtonen en daardoor zal er eerder een voorkeur zijn voor een relatie met een autochtoon. Tenslotte is de invloed van derden belangrijk omdat mensen of gemeenschappen in de omgeving van adolescenten hun partnerkeuze kunnen beïnvloeden. De sociale druk die wordt uitgeoefend door bijvoorbeeld ouders, vrienden of de religieuze gemeenschap kunnen een beperking zijn in het aangaan van een relatie met een autochtoon. Zo heeft Carol (2016) bijvoorbeeld aangetoond dat kinderen een kleinere kans hebben op een gemengd huwelijk op latere leeftijd wanneer hun ouders meer zijn betrokken bij de partnerkeuze.

2.1 Verschil in Partnerkeuze tussen verschillende Herkomstgroeperingen

Wanneer allochtonen huwelijken en romantische relaties aangaan met leden van de meerderheidsgroep wordt dit door Gordon (1964) beschouwd als een laatste stap in het proces richting integratie, ook wel het structurele assimilatieproces, en hij beweert dat het een onvermijdelijke uitkomst is van dit proces. Volgens Gordon verloopt de assimilatie van migranten volgens een aantal stappen. Ten eerste is er de

culturele assimilatie, waarbij migranten zich aanpassen aan de cultuur van de ontvangende samenleving. Vervolgens gaan migranten zich steeds meer mengen in de culturele, politieke, sociale en economische instituties van de samenleving. Daarna zullen migranten steeds meer het gedrag van autochtonen overnemen wat betreft taalgebruik en tradities en meer met autochtonen in contact komen. Uiteindelijk zullen ze dan ook vaker vriendschappen en huwelijken sluiten met autochtonen (Huijnk, Gijsberts & Dagevos, 2010). De gedachte hierachter is dat wanneer minderheden zich steeds meer gaan mengen in de sociale netwerken, clubs en instituties van een samenleving er een toename zal zijn van het aantal gemengde relaties omdat ze zich dan steeds meer onderdeel zullen voelen van de ontvangende samenleving. Deze minderheden zullen namelijk meer ontmoetingsmogelijkheden met autochtonen hebben en door het toegenomen contact zal er ook eerder een voorkeur ontstaan voor autochtonen. Assimilatie wordt ook wel omschreven als ‘de afname van een etnisch onderscheid en de bijbehorende culturele en sociale verschillen’ (Alba & Nee, 2003) en heeft dus tot gevolg dat allochtonen en autochtonen meer op elkaar gaan lijken. Gemengde relaties worden beschouwd als een van de meest tastbare en effectieve tekenen van assimilatie, onder andere omdat het een groeiend aandeel van mensen met een gemengde afkomst onder de nakomelingen van immigranten met zich meebrengt en er daarmee ook een afname in etnisch onderscheid zal zijn (Safi, 2008). Dit betekent dat etnische, culturele en sociale verschillen een steeds minder grote rol gaan spelen in een maatschappij. Wel moet er worden opgemerkt dat het totale assimilatieproces generaties in beslag kan nemen en vertraagd kan worden door het bestaan van vooroordelen (Gordon, 1981).

Onderzoek toont aan dat verschillende etnische groepen verschillende patronen in het assimilatieproces laten zien (Williams & Ortega, 1990). Omdat een hogere mate van integratie samen lijkt te hangen met een hoger aandeel interetnische relaties kan dit vervolgens een verklaring vormen voor de verschillen in interetnische relaties tussen mensen uit verschillende herkomstgroeperingen. Zo zullen groepen die verder zijn in het integratieproces makkelijker relaties aangaan met autochtonen dan groepen die minder geïntegreerd zijn. Onderzoek van Weijters en Scheepers (2003) heeft aangetoond dat er verschillen bestaan in de mate van sociale integratie tussen herkomstgroeperingen in Nederland. Daarnaast is er in onderzoek naar interetnische relaties en huwelijken van volwassenen in Nederland aangetoond dat er verschillen bestaan in de mate van exogamie tussen verschillende herkomstgroeperingen in Nederland (Van Huis, 2007). Het verschil in mate van integratie tussen herkomstgroeperingen lijkt niet alleen te gelden voor volwassenen, want ook adolescenten uit verschillende herkomstgroeperingen verschillen in hun mate van integratie. Uit onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau [SCP] blijkt bijvoorbeeld dat Turkse en Marokkaanse jongeren zich nog in hoge mate identificeren met de eigen herkomstgroep en zich minder verweven voelen met de Nederlandse maatschappij dan groepen die zich meer identificeren met Nederland (Huijnk, Dagevos, Gijsberts &

Andriessen, 2016). Ook als het gaat om de sociaal-culturele integratie in het algemeen is te zien dat Surinaamse en Antilliaanse jongeren steeds meer overeenkomen met hun Nederlandse leeftijdsgenoten, terwijl groepen als Turken en Marokkanen hierin nog achterblijven (Dagevos, Gijsberts & Van Praag, 2003). Door de verschillen die jongeren van verschillende herkomstgroeperingen laten zien in hun mate van integratie kan er worden verwacht dat er ook verschillen tussen de groepen bestaan als het gaat om interetnische relaties. Hieruit volgt de eerste hypothese:

Hypothese 1: Er bestaan verschillen in de mate van interetnische relaties tussen adolescenten uit verschillende herkomstgroeperingen.

2.2 Identificatie als Nederlander

De sociale identiteitstheorie van Tajfel en Turner (1986) stelt dat individuen gesocialiseerd worden door hun groepslidmaatschap. Groepsidentificatie zorgt voor een gemeenschappelijk gevoel en denkbeeld waarbij kenmerken van de groep richting geven aan het handelen van een individu en de normen en waarden vormgeven. Een hogere mate van identificatie met de ontvangende samenleving zorgt voor een meer positieve en accepterende houding tegenover autochtonen (Verkuyten, 2006). Bij een grotere mate van identificatie overheerst een 'wij'-opvatting ten opzichte van het 'zij'-gevoel, wat opgevat kan worden als een mate van emotionele betrokkenheid met autochtonen. Wanneer een persoon van een andere herkomstgroepering zich meer identificeert als autochtoon zal diegene een grotere voorkeur hebben voor mensen die de normen en waarden van de ontvangende samenleving delen (Kalmijn, 1998). Aan de andere kant vinden mensen het belangrijker om hun eigen cultuur te bewaken naarmate zij zich meer identificeren met hun eigen herkomstgroep (Verkuyten & Thijs, 1999) en zal er daardoor een grotere voorkeur zijn voor mensen uit de eigen groep. Volgens de sociale identiteitstheorie is het overigens niet zo dat iemand slechts één identiteit heeft, maar dat het samengaat met andere identiteiten die gebaseerd zijn op verbondenheid met verschillende groepen. Een persoon kan bijvoorbeeld Turks zijn, maar tegelijkertijd ook man, Utrechter en Nederlander. Onderzoek van Verkuyten (2005) toont daarnaast aan dat er geen onvermijdelijke tegenstelling is tussen meerdere identificaties. Het is mogelijk dat een allochtoon zich in hoge mate identificeert met zowel de eigen herkomstgroep als met de meerderheidsgroep en deze gecombineerde identificatie kan een positief effect hebben op een succesvolle aan- en inpassing in de Nederlandse samenleving (Vedder & Van de Vijver, 2003).

Identificatie als Nederlander heeft dus invloed op de voorkeur om met autochtonen om te gaan. Deze voorkeur kan zich vervolgens ook uiten als het gaat om partnerkeuze. De migranten die het meest waarschijnlijk zijn om gemengde relaties aan te gaan met autochtonen zijn degenen met kenmerken die het dichtst bij die van de meerderheid van de populatie in de ontvangende samenleving komen (Safi,

2008). Deze migranten zullen zich meer verbonden voelen met de ontvangende samenleving en zich beter kunnen identificeren met autochtonen. Hoe hoger de identificatie als Nederlander van een allochtoon is, hoe groter de persoonlijke voorkeur voor een relatie met een autochtoon zal zijn. Uit onderzoek is gebleken dat er verschillen te vinden zijn tussen de verschillende herkomstgroeperingen in Nederland in hun mate van identificatie als Nederlander (Vrooman et al., 2014). Turken en Marokkanen blijken zich in hoge mate verbonden te voelen met de eigen herkomstgroep, terwijl een meerderheid van de Surinamers en Antillianen zich ongeveer evenveel identificeert met Nederland als met de eigen herkomstgroep. Wanneer dit wordt vergeleken met de mate van endogamie in Nederland dan laten deze groepen eenzelfde patroon zien waarbij Turken en Marokkanen in de meeste gevallen binnen de eigen groep zijn getrouwd, terwijl Surinamers en Antillianen in ongeveer de helft van de gevallen met een autochtoon zijn getrouwd (Van Huis, 2007). Als het gaat om de mate van exogamie van allochtonen in Nederland lijken de herkomstgroeperingen die zich minder identificeren met Nederland dus vaker een partner binnen de eigen groep te hebben. De verwachting is daarom dat ook onder allochtone adolescenten een hogere identificatie als Nederlander samengaat met een grotere voorkeur voor een autochtone partner. Dit resulteert in de volgende hypothese:

Hypothese 2: Naarmate allochtone adolescenten zich meer identificeren als Nederlander is de kans op het hebben van een interetnische relatie hoger.

2.3 Opleidingsniveau

Het onderwijssysteem wordt door Gordon (1964) gezien als een promotie van de algemene en democratische normen tussen de herkomstgroeperingen en het ontvangstland, waardoor de barrière tussen de twee wordt doorbroken. Het onderwijs heeft een socialisatiefunctie, waarbij scholen hun leerlingen kennis, attitudes en vaardigheden bijbrengen die nodig zijn om een plaats in te kunnen nemen in de samenleving (Netjes, Van de Werfhorst, Dijkstra & Geboers, 2011). Nielsen, Smith en Celiakaksoy (2007) beschouwen onderwijs daarnaast als dé manier voor allochtonen om uiteindelijk de arbeidsmarkt binnen te treden, waarmee ook de familie voorzien kan worden. Dit zorgt voor een vergroting van de sociale en economische kansen in Nederland. Het onderwijs wordt dus gezien als een belangrijk onderdeel van een succesvolle integratie in de samenleving. Hierbij speelt echter ook het opleidingsniveau een belangrijke rol. Allochtonen met een hoger onderwijsniveau zijn beter in staat de buitenlandse gebruiken en culturen over te nemen (Dribe & Lundh, 2008). Dit komt overeen met de 'klassieke immigratietheorie' die suggereert dat structurele integratie (hoger opleidingsniveau en een hogere economische positie) van allochtonen leidt tot andere vormen van integratie, zoals een positievere houding tegenover de autochtonen (Gordon, 1964). Hoe beter allochtonen in staat zijn om zich aan te

passen aan de ontvangende samenleving, hoe meer ze op autochtonen zullen gaan lijken. Dit zorgt volgens het homogeniteitsprincipe ervoor dat de persoonlijke voorkeur voor autochtonen groter zal zijn onder hoger opgeleide allochtonen. De kans op een interetnische relatie blijkt ook groter te zijn naarmate het onderwijsniveau van allochtonen toeneemt (Dribe & Lundh, 2011). Dit zou mede een gevolg kunnen zijn van de hogere proportie autochtonen op de hogere onderwijsniveaus. Het aantal allochtonen is, ondanks een aanzienlijke stijging de afgelopen vijftien jaar, nog steeds sterk ondervertegenwoordigd op de havo en het vwo (CBS, 2017b). Relatief zijn er op de havo en het vwo veel autochtonen te vinden, waarbij er onder deze groep ook nog een absolute stijging te zien is in het aantal leerlingen op deze onderwijsniveaus (CBS, 2014). Het opleidingsniveau lijkt dus zowel samen te hangen met de persoonlijke voorkeur voor een relatie met een autochtoon als met de ontmoetingskansen met autochtonen.

Voor een allochtoon is de kans op ontmoeting met een autochtoon dus groter op de hogere niveaus van het voortgezet onderwijs (havo en vwo) dan op de lagere niveaus (praktijkonderwijs en het vmbo) omdat er meer autochtonen in hun omgeving zijn. Een laagopgeleide allochtoon heeft over het algemeen minder ontmoetingskansen met autochtonen dan een hoogopgeleide allochtoon (Snel & Boonstra, 2005). Scholen en klassen zijn een belangrijk onderdeel van het sociale leven van adolescenten omdat ze daar veel tijd doorbrengen en veel interactie hebben met hun leeftijdsgenoten (Ryan, 2001) en zijn daarom een belangrijke factor in de ontmoetingskansen met autochtonen voor adolescenten. Dit verschil in ontmoetingskansen met autochtonen tussen allochtonen op verschillende onderwijsniveaus kan ook van invloed zijn op de persoonlijke voorkeuren voor autochtonen. Volgens Bornstein en Craver-Lemley (2004) heeft dit te maken met het effect van meer blootstelling, waarbij herhaalde blootstelling aan bijvoorbeeld een persoon of een groep de bekendheid met die persoon of groep zal vergroten. Deze bekendheid zorgt vervolgens voor een positievere houding tegenover deze persoon of groep (Zajonc, 1968). Herhaald contact met autochtonen zorgt dus voor een positievere houding tegenover autochtonen en zou daarmee een positief effect moeten hebben op de persoonlijke voorkeur van allochtonen om een relatie met een autochtoon aan te gaan. Het effect van meer blootstelling suggereert dat een groter aandeel van autochtonen in een klas ervoor zorgt dat de kans dat allochtonen in die klas autochtonen positiever beoordelen groter is. Deze positievere beoordeling vergroot vervolgens ook de kans om een interetnische relatie aan te gaan. Samengevat heeft een hoger opleidingsniveau dus een positieve invloed op zowel de ontmoetingskansen met autochtonen als op de voorkeur om met autochtonen om te gaan omdat ze er meer aan worden blootgesteld. De verwachting is dat deze grotere ontmoetingskansen en voorkeuren de kans op een relatie met een autochtoon vergroten voor allochtonen met een hoger opleidingsniveau. Dit resulteert in de volgende hypothese:

Hypothese 3: Naarmate allochtone adolescenten een hoger opleidingsniveau hebben, is de kans op het hebben van een interetnische relatie hoger.

2.4 Interetnisch Contact en Interetnische Vriendschappen

Net als in andere vormen van sociale netwerken en relaties speelt ook in vriendschapsnetwerken het principe van homogeniteit een belangrijke rol (McPherson, Smith-Lovin & Cook, 2001). De similariteit binnen vriendschapsnetwerken wordt aan de ene kant veroorzaakt doordat mensen met dezelfde interesses en houdingen elkaar opzoeken (selectie) en anderzijds doordat vrienden steeds meer op elkaar gaan lijken in hun interesses en houdingen (socialisatie) als zij langer met elkaar omgaan (Brechtwald & Prinstein, 2011). Interetnische vriendschappen gedurende de adolescentie hebben een hoge kans om de attitudes tegenover leden van de *out-group* te beïnvloeden omdat een vriendschap gekarakteriseerd wordt door een positieve en frequente interactie tussen individuen (Pettigrew, 1998). Interpersoonlijk contact zorgt volgens de contacttheorie van Allport (1954) voor een positievere houding tegenover de gehele *out-group*. Daarnaast vergroot interpersoonlijk contact de empathie richting andere groepen (Pettigrew & Tropp, 2008), terwijl angst en dreiging voor deze groepen juist afnemen (Blascovich, Mendes, Hunter, Lickel & Kowai-Bell, 2001). Aberson, Shoemaker en Tomolillo (2010) tonen aan dat individuen die vrienden hebben uit andere etnische groepen over het algemeen een positievere houding hebben tegenover minderheden. De afname van vooroordelen en angst, de toename van begrip en empathie en een positievere verhouding tussen groepen zorgen ervoor dat mensen uit die groepen makkelijker vriendschappen zullen sluiten en uiteindelijk ook makkelijker liefdesrelaties met elkaar aan zullen gaan.

Clark-Ibañez en Femlee (2004) hebben bewijs gevonden dat hoe meer etnisch divers het vriendschapsnetwerk van een individu is, hoe groter de kans is dat diegene een interetnische romantische relatie heeft of die al heeft gehad. Dit zou komen doordat er een grotere kans is om mensen van een andere herkomstgroepering te ontmoeten en er een positieve norm heerst binnen de vriendengroep voor een interetnische relatie. Naast een hogere kans om elkaar te ontmoeten lijkt er dus ook meer acceptatie tegenover interetnische vriendschappen te zijn binnen gemengde vriendschapsnetwerken. Quillian en Campbell (2003) stellen dat interetnische vriendschappen tussen adolescenten vaker voorkomen op scholen die bestaan uit leden van verschillende herkomstgroeperingen, de gemixte scholen waar veel heterogeniteit is, omdat er meer ontmoetingsmogelijkheden zijn tussen autochtonen en allochtonen. Dit maakt vervolgens het aangaan van een interetnische relatie ook makkelijker. Vrienden van een andere herkomstgroepering kunnen zorgen voor een verbinding met een potentiële partner uit een andere groep die er anders niet zou zijn (Belotti, 2008). Deze vriendschappen creëren een verbinding tussen mensen uit verschillende groepen die zonder het bestaan van deze vriendschappen minder makkelijk met elkaar in contact zouden komen. Op deze manier kan een vriendschapsnetwerk dus ook invloed hebben op het

vinden van een partner. Zo vindt De Valk (2008) bewijs dat jongeren hun toekomstige partner vaak leren kennen via hun vriendengroep en dat dit geldt voor zowel autochtonen als allochtonen. Wanneer iemand een relatie aangaat met iemand uit een andere herkomstgroepering zal het contact met andere leden van die groep, zoals de ouders en vrienden van de partner, toenemen. Hierdoor zal de kans groter worden dat diegene een positievere houding tegenover mensen uit de andere groep krijgt. Het komt er dus op neer dat het verband tussen interetnische vriendschappen en interetnische romantische relaties wordt beïnvloed door alle drie de factoren van Kalmijn (1998). Interetnische contacten en vriendschappen zorgen voor een grotere voorkeur voor een gemengde relatie, meer ontmoetingsmogelijkheden met mensen van een andere herkomstgroepering en een hogere acceptatie van interetnische relaties binnen de vriendengroep. Dit resulteert in de volgende hypothese:

Hypothese 4: Naarmate allochtone adolescenten meer interetnische vriendschappen hebben is de kans op het hebben van een interetnische relatie hoger.

2.5 Religiositeit

Een invloedrijke culturele barrière die invloed heeft op de partnerkeuze is religie. Religie kan namelijk worden gezien als een kernelement van cultuur omdat het wordt geassocieerd met waarden, opvattingen en normen (Kalmijn & Van Tubergen, 2010). Relatief gezien is Nederland een van de meest gesecculariseerde landen op de wereld (Venbrux, Peelen & Altena, 2009), wat erop wijst dat religie een steeds minder grote rol speelt in het leven van Nederlanders. Niet-westerse allochtonen laten daarbij nog wel een beduidend grotere religieuze betrokkenheid zien dan autochtonen en westerse allochtonen (Schmeets & Van Mensvoort, 2015). Hooghiemstra (2003) vindt bewijs dat wanneer ouders van allochtonen niet religieus zijn of aanhangers van het Christendom zijn zij meer cultureel geïntegreerd zijn in Nederland en daardoor minder snel een relatie met een autochtoon zullen verbieden. Het belang van religie verschilt tussen de verschillende herkomstgroeperingen in Nederland. Volgens Huijnk en Dagevos (2012) speelt voor veel Turken en Marokkanen geldt dat religie een belangrijke rol in hun leven speelt, terwijl bij Surinamers en Antillianen deze religieuze identificatie lager is en zij daarmee een patroon laten zien dat meer overeenkomt met die van de autochtone bevolking in Nederland. Voornamelijk voor moslims zijn er sterke signalen dat zij de neiging hebben om een relatie aan te gaan met iemand die dezelfde religie aanhangt (Carol, 2016) en aangezien weinig autochtone Nederlanders islamitisch zijn lijkt dit een obstakel te zijn voor relaties tussen moslims en autochtonen. Het is echter maar de vraag of de invloed van religie op de partnerkeuze hetzelfde is voor alle mensen die zich tot een bepaalde religie rekenen.

Het is daarom belangrijk om ook te beoordelen in hoeverre een individu waarde hecht aan zijn religie. Het feit dat iemand aangeeft een bepaalde religie aan te hangen zegt namelijk niet direct iets over de rol die religie speelt in het leven van die persoon en de waarde die eraan wordt gehecht. Van Tubergen (In Press) meet de mate van religiositeit door te kijken naar drie dimensies: overtuiging, beoefening en beleving. Bij ‘overtuiging’ wordt er gekeken in hoeverre iemand religieuze beweringen uit bijvoorbeeld de Bijbel of de Koran volgt. Ten tweede wordt bij ‘beoefening’ bepaald in hoeverre iemand de normen en waarden van de religieuze beweging aanhangt. Bij de laatste dimensie ‘beleving’ wordt de subjectieve verbinding die mensen met hun geloof hebben gemeten. Deze subjectieve verbinding verwijst naar hoe betrokken mensen zich bij hun religieuze gemeenschap voelen en naar de uiteindelijke uitoefeningen daarvan door bijvoorbeeld te kijken hoe vaak iemand bidt. Volgens Van Tubergen (In Press) zijn deze dimensies onderscheidend zijn en hoeven ze niet voor iedere persoon binnen een geloof hetzelfde te zijn. Iemand kan zich bijvoorbeeld erg aangetrokken voelen tot een geloof of god maar dit niet uiten in het bijwonen van religieuze activiteiten. Onderzoek van Maliepaard en Fleischmann (2011) heeft aangetoond dat een lagere mate van religiositeit samenhangt met een betere sociaal-culturele integratie. Daarnaast is er uit onderzoek gebleken dat wanneer religie als meer belangrijk wordt ervaren en er meer wordt deelgenomen aan religieuze activiteiten er een grotere interesse is richting mensen die dezelfde religie aanhangen (Van Tubergen, 2007). Dit wijst erop dat de persoonlijke voorkeur niet perse samenhangt met het feit dat iemand een bepaalde religie aanhangt, maar vooral met de mate van religiositeit. Mensen die zich meer identificeren met een religie blijken ook meer afwijzend te zijn voor een gemengde relatie van zichzelf en van hun familieleden (Huijnk, 2011). Dit geeft aan dat een hoge mate van religiositeit niet alleen invloed heeft op de persoonlijke voorkeur voor een partner, maar ook zorgt voor een invloed van een derde partij op die keuze, namelijk de andere leden van die gemeenschap. Religieuze jongeren zijn vaak onderdeel van een grotere groep met andere religieuzen die dezelfde opvattingen delen waardoor het belang van de religieuze normen en waarden wordt versterkt (Baier, 2014). De sociale banden met de religieuze gemeenschap hebben invloed op de partnerkeuze door middel van het belonen en bestraffen van bepaalde keuzes (Kalmijn, 1998). Het is aannemelijk dat er meer waarde wordt gehecht aan deze beloning of straf naarmate iemand religieuzer is en dus meer betrokken is bij de gemeenschap. De verwachting is dus dat een hoge mate van religiositeit de kans op een interetnische relatie verkleint omdat het samenhangt met een grotere voorkeur voor mensen die dezelfde religie aanhangen en met een grotere invloed van de religieuze gemeenschap. Dit resulteert in de volgende hypothese:

Hypothese 5: Naarmate allochtone adolescenten religieuzer zijn, is de kans op het hebben van een interetnische relatie lager.

2.6 Mate van Integratie

In de voorgaande hypothesen wordt er voorspeld dat er verschillen bestaan tussen herkomstgroeperingen als het gaat om het aangaan van interetnische relaties. Vervolgens zijn er verschillende indicatoren besproken die een onderdeel zijn van integratie en van invloed zijn op de partnerkeuze. Integratie kan worden onderverdeeld in drie dimensies, namelijk structureel, sociaal en cultureel. Structurele integratie verwijst naar de arbeidsmarktpositie en opleiding van allochtonen, sociale integratie gaat over de mate van contact met autochtonen en bij culturele integratie wordt er gekeken in hoeverre de waarden en gebruiken van de ontvangende samenleving overnemen, waarbij onder andere de identificatie met de meerderheidsgroep en religie een rol spelen (Martinovic, Van Tubergen & Maas, 2009). Bij de mate van integratie dient er rekening te worden gehouden met het feit dat deze verschillende dimensies van elkaar kunnen worden onderscheiden. De verschillende indicatoren van integratie kunnen worden ingedeeld in deze dimensies. Opleiding valt onder structurele integratie, interetnische vriendschappen en interetnische relaties zijn onderdeel van de sociale integratie en identificatie met autochtonen en religiositeit horen bij culturele integratie. De indicatoren zeggen samen dus iets over de mate van integratie in het algemeen.

Om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden zal er moeten worden vastgesteld wat de invloed van de verschillende indicatoren van integratie is op de verschillen tussen de herkomstgroeperingen in hun partnerkeuze. De verwachting is dat eventuele verschillen tussen herkomstgroeperingen in de mate van interetnische relaties kleiner zullen worden wanneer er rekening wordt gehouden met andere belangrijke indicatoren van integratie. Alhoewel integratie kan worden verdeeld in de verschillende dimensies zijn deze dimensies onderling sterk met elkaar verbonden en is het soms zelfs lastig om ze van elkaar te onderscheiden (Entzinger & Bielefeld, 2003). Dit suggereert dat een hoge mate van integratie in het ene domein ook zorgt voor een hogere mate van integratie op in andere domeinen. Er zal daarom nog een laatste hypothese worden opgesteld waarmee de volledige onderzoeksvraag beantwoord kan worden door de verschillende indicatoren van integratie samen te onderzoeken. Deze hypothese luidt:

Hypothese 6: De invloed van herkomstgroepering op interetnische relaties wordt kleiner wanneer er rekening wordt gehouden met meerdere indicatoren van integratie.

3. Data en Methoden

3.1 Data

Voor de analyses is gebruik gemaakt van wave 1 tot en met 5 van de “Children of Immigrants Longitudinal Survey in Four European Countries (CILS4EU)” (Kalter et al., 2016a; Kalter et al., 2016b; Kalter et al., 2016c; Jaspers & Van Tubergen, 2014; Jaspers & Van Tubergen, 2015). Dit onderzoek is jaarlijks uitgevoerd vanaf 2011 onder leerlingen in Engeland, Duitsland, Nederland en Zweden. Tijdens de eerste wave waren de leerlingen ongeveer veertien jaar oud. Wanneer er wordt gesproken over leerlingen in dit onderzoek dan betreft dit degenen die zijn ondervraagd voor de CILS4EU. De leraren zijn ook geïnterviewd zodat de relevante karakteristieken van de klassen en de verschillende schoolniveaus gemeten konden worden. Daarnaast zijn ook de (biologische) ouders geïnterviewd om zo het geboorteland van hen en de grootouders te meten. De survey is ontworpen om belangrijke vragen over de culturele, structurele en sociale integratie van de kinderen van immigranten te stellen. Omdat dit onderzoek zich richt op Nederland zal alleen het Nederlandse gedeelte van de data gebruikt worden. Dit Nederlandse gedeelte staat bekend als het YES!-onderzoek (Youth in Europe Survey), een studie die is uitgevoerd door de Universiteit Utrecht en Tilburg University onder ruim zeventuizend Nederlandse jongeren vanaf 2011. Het onderzoek vond voor het eerst plaats op meer dan honderd middelbare scholen en in 2017 zal de laatste onderzoeksronde plaatsvinden. Het YES!-onderzoek geeft inzicht in het leven van Nederlandse jongeren en hun opvattingen. Er zullen in totaal vijf waves van het YES!-onderzoek worden gebruikt in dit onderzoek, waarbij er vragen voorkomen over verschillende thema's zoals: politiek, veiligheid, vrije tijd, school, werk en sociale netwerken. Gedurende de waves is er onder andere informatie verzameld over het datinggedrag van de adolescenten.

Gegeven de vergelijkende mogelijkheid van het onderzoek tussen de verschillende landen is het essentieel dat er in ieder land sprake is van een gestandaardiseerde steekproef. Leerlingen werden getoetst door middel van een drietraps steekproefontwerp. Dit houdt in dat er gedurende de steekproef drie momenten van selectie hebben plaatsgevonden. Allereerst zijn de scholen op een manier geselecteerd dat grotere scholen een grotere selectiekans hebben dan kleinere scholen. Daarnaast zijn scholen met een hogere proportie allochtonen oververtegenwoordigd. Dit is gedaan om de effectieve steekproefomvang te vergroten, waardoor er meer relevante vergelijkingen tussen allochtonen en autochtonen konden worden gemaakt. Ten tweede zijn er willekeurig twee klassen uit de derde klas van de middelbare scholen uitgekozen. Als laatste onderdeel van de steekproef werden alle leerlingen van een klas geïnterviewd. Er zijn circa 500 scholen bezocht waarbij er meer dan 18.000 leerlingen zijn geïnterviewd. Na het uitvoeren van de survey zijn per deelnemend land de antwoorden verwerkt in een digitale dataset. De precieze aantallen van de respondenten in de verschillende waves in de Nederlandse data zijn 4363 respondenten

in wave 1, 3614 respondenten in wave 2, 2667 respondenten in wave 3, 4072 respondenten in wave 4 en 3818² respondenten in wave 5. De response rates van de verschillende waves waren 91.1 procent in wave 1, 76.1 procent in wave 2, 55.7 procent in wave 3 en 63.8 procent in wave 4. Op het moment van schrijven van dit onderzoek is de response rate van wave 5 nog niet bekend.

In de eerste drie waves zijn de leerlingen op school ondervraagd. Om een zo hoog mogelijke respons te krijgen gedurende de tweede wave werden leerlingen die van de desbetreffende school waren afgegaan of die niet aanwezig waren gedurende het onderzoek benaderd per telefoon, post of via een online survey. Ouders zijn telefonisch of per e-mail benaderd om mee te doen met het onderzoek. Om misverstanden te voorkomen zijn de vragenlijsten in verschillende talen beschikbaar gesteld voor de ouders van de respondenten. In de resterende waves van het YES!-onderzoek zijn de adolescenten jaarlijks tussen januari en april per e-mail of brief benaderd om online de vragenlijst in te vullen. Om de leerlingen eraan te herinneren en de response rate zo hoog mogelijk te houden wordt er vanaf eind februari nog een keer telefonisch contact opgenomen met de respondent. Voor het huidige onderzoek zullen de vijf waves worden gebruikt, om zo een voldoende aantal bruikbare cases te hebben.

Vanuit het YES!-onderzoek is er speciaal een dataset gecreëerd die voor het Bachelorproject gebruikt kan worden. Deze dataset bestaat uit de samenstelling van de gegevens van de leerlingen in wave 1 tot en met wave 5, met de toevoeging dat er een gegenereerde variabele van ‘herkomstgroepering’ is toegevoegd. Zoals eerder aangegeven worden in dit onderzoek alleen respondenten gebruikt die bij een andere herkomstgroepering dan de Nederlandse. In totaal zijn er 6966 respondenten in het YES!-onderzoek waarvan bekend is bij welke herkomstgroepering zij horen. De verdeling per herkomstgroepering wordt weergegeven in Tabel 1. Deze verdeling lijkt ongeveer overeen te komen met de verdeling van adolescenten over de verschillende herkomstgroeperingen in de Nederlandse samenleving (CBS, 2017c; CBS, 2017d), alhoewel er dus sprake is van een overrepresentatie van allochtonen in de steekproef.

In de eerste wave participeren er 1507 respondenten met een andere herkomstgroepering dan de Nederlandse. Gedurende de tweede wave komen daar nog 303 nieuwe respondenten bij en in de derde wave worden er nog eens 248 nieuwe respondenten toegevoegd. De respondenten die vanaf de tweede wave instroomden waren geen onderdeel van de ondervraagde klassen in wave 1, maar door een herstructurering van de klassen kwamen er in deze klassen extra leerlingen bij die vervolgens ook zijn ondervraagd. In totaal komt dit neer op 2058 individuele respondenten die participeren en van een andere herkomstgroepering zijn, nadat de 4908 Nederlandse respondenten eruit zijn gehaald. Tenslotte zijn alle respondenten die een missende waarde hebben op tenminste één van de gebruikte variabelen buiten de analyses gelaten, waardoor het uiteindelijke aantal respondenten die worden geanalyseerd in dit

---

² Onder voorbehoud.

onderzoek uitkomt op 1363. Dit komt vooral door het feit dat er een variabele is meegenomen waarbij de proportie allochtonen binnen een niveau op een school is gemeten. Deze proportie was echter niet van alle scholen bekend. Opgemerkt moet worden dat er sprake kan zijn van een selectieve onderzoeksgroep, omdat er alleen wordt gekeken naar allochtonen die een relatie hebben. Uit eerder onderzoek is gebleken dat allochtonen die meer traditionele normen en waarden hebben een kleinere kans hebben om te daten (Zantvliet, Kalmijn & Verbakel, 2015). Dit suggereert dat allochtonen die daten tijdens de adolescentie meer moderne opvattingen hebben over daten en dat hun norm over daten dus meer aan lijkt te sluiten bij die van autochtonen, ongeacht of zij een relatie met een autochtoon of een allochtoon hebben.

Tabel 1. Aantal respondenten per herkomstgroepering (N=6966).

Herkomstgroepering	N (YES-onderzoek)	% (YES-onderzoek)	Verhouding Nederlandse samenleving*
Nederlands	4908	65.60	77.53
Turks	419	5.60	3.55
Marokkaans	348	4.60	3.08
Surinaams	246	3.50	2.70
Antilliaans	106	1.50	1.29
Anders Niet-Westers	521	7.50	5.11
Overig Westers	418	6.00	6.74

*Bron: CBS, 2017d; CBS 2017f

3.2 Operationalisering

3.2.1 Afhankelijke variabele

Interetnische relatie

De afhankelijke variabele die wordt gebruikt geeft aan of de adolescent een relatie heeft met een autochtoon of met iemand die geen autochtoon is. De respondent lijkt te daten als hij of zij een bevestigend antwoord heeft gegeven op de vraag: ‘*Heb je een vriendje/vriendinnetje?*’. De achtergrond van de persoon wordt gevraagd door middel van de vraag: ‘*Wat is zijn/haar achtergrond?*’. De antwoordcategorieën hier zijn: *Nederlands, Turks, Marokkaans, Antilliaans* en *Andere achtergrond, namelijk:....* Een respondent heeft dus een relatie met een autochtoon wanneer er een bevestigend antwoord is gegeven op de vraag of er een relatie is en de achtergrond van die partner Nederlands is. Zodra een respondent in minimaal één wave heeft aangegeven dat er sprake is van een relatie met een autochtoon dan zal deze respondent worden gerekend tot de groep met een interetnische relatie, ongeacht of er in andere waves sprake is van een relatie met een allochtoon. Dit betekent bijvoorbeeld dat

respondenten worden gerekend tot de groep met een interetnische relatie wanneer zij in de tweede wave een relatie hebben met een autochtoon, in de derde wave geen relatie meer hebben en in de vijfde een relatie hebben met een allochtoon. Op deze manier ontstaat er een dichotome variabele waarbij een respondent een 1 scoort wanneer er sprake is (geweest) van een relatie met een Nederlander en de waarde 0 toegekend krijgt wanneer er in geen enkele wave een relatie met een autochtoon is. De interetnische relaties die in de eerste wave zijn gemeten worden uitgesloten van de analyse. De reden hiervoor is dat op die manier de causaliteit van het verband tussen de kans op een interetnische relatie en de onafhankelijke variabelen aangetoond kan worden. Er is bij interetnische relaties dus gekeken naar de waves die na de eerste wave waarin een respondent voor het eerst heeft deelgenomen aan het onderzoek hebben plaatsgevonden. Als iemand bijvoorbeeld niet heeft deelgenomen in de eerste wave, maar wel in de tweede, dan wordt die respondent tot de groep met een interetnische relatie gerekend als er minimaal één keer sprake is van een relatie met een autochtoon in de derde, vierde of vijfde wave. Door deze opzet van het onderzoek kan er worden gesproken van een causaal verband omdat de onafhankelijke variabele voor de afhankelijke is gemeten en is een interetnische relatie dus een gevolg van de gebruikte onafhankelijke variabelen.

3.2.2 Onafhankelijke variabelen

Verschillende respondenten waren gedurende de dag van de eerste ronde niet aanwezig. Nieuwe respondenten kunnen vervolgens instromen in de tweede en derde wave, waardoor er is sprake van een wisseling van de klassensamenstellingen. Bij de gebruikte onafhankelijke variabelen zal er rekening mee worden gehouden dat niet alle respondenten vanaf de eerste wave meedoen met het onderzoek. Dit betekent dat wanneer iemand in de eerste wave voor het eerst participeert de waarden van de onafhankelijke variabelen van de eerste wave gebruikt zullen worden. Ditzelfde principe is gebruikt voor de respondenten die tijdens de tweede en derde wave voor het eerst participeren. In latere waves, de vierde en vijfde, worden er geen nieuwe participanten meer opgenomen in het onderzoek.

Herkomstgroepering

In de vragenlijst wordt er niet expliciet gevraagd naar de herkomstgroepering van een respondent. De herkomstgroepering is het “kenmerk dat weergeeft met welk land een persoon verbonden is op basis van het geboorteland van de ouders en van zichzelf” (CBS, 2017e). De respondenten zijn onderverdeeld in de volgende categorieën: *Nederland, Turkije, Marokko, Suriname, Nederlandse Antillen, Aruba of Ander land, namelijk*. Deze variabele is een gegenereerde variabele die is toegevoegd om de herkomstgroepering van een respondent te kunnen herleiden. De respondenten uit de Nederlandse

herkomstgroepering zijn vervolgens weggelaten omdat alleen de respondenten die als allochtoon worden bestempeld relevant zijn voor dit onderzoek. Van de herkomstgroeperingen die worden bestempeld als ‘allochtoon’ zijn vervolgens zes dummyvariabelen aangemaakt, namelijk *Turks*, *Marokkaans*, *Surinaams* of *Antilliaans*, *Overige Westerse herkomstgroeperingen*³ en *Overige Niet-Westerse herkomstgroeperingen*⁴. Een respondent kan hierbij maar onder één categorie vallen. De referentiecategorie die wordt opgenomen in de analyse is de herkomstgroepering *Turken*. Er is voor de groep *Turken* gekozen omdat in Tabel 2 te zien is dat dit de groep is met het laagste percentage interetnische relaties. Hierdoor zullen de overige herkomstgroeperingen met de groep *Turken* worden vergeleken.

Identificatie als Nederlander

Hoe sterker iemand zich Nederlander voelt, hoe meer diegene zich zal kunnen identificeren met een autochtoon. In hoeverre een respondent zich identificeert als Nederlander wordt bepaald door de vraag: ‘*Hoe sterk voel je je een Nederlander?*’, met als antwoordopties *helemaal niet sterk* (1), *niet zo sterk* (2), *redelijk sterk* (3) en *erg sterk* (4). Er zal een variabele worden aangemaakt die een ordinale vierpuntsschaal aangeeft, waarbij een hogere score staat voor een sterkere identificatie als Nederlander.

Opleidingsniveau

Het opleidingsniveau van een respondent wordt gemeten aan de hand van de vraag ‘*Op welk schooltype zit je?*’. Hierbij zijn er zeven mogelijke antwoordcategorieën. De antwoordcategorieën zijn *vmbo-basis* (1), *vmbo-kader* (2), *vmbo-gt* (3), *vmbo-t* (4), *havo* (5), *atheneum* (6) en *gymnasium* (7). Hierdoor ontstaat er een ordinale zevenpuntsschaal waarbij een hogere score staat voor een hoger opleidingsniveau. Doordat er een controlevariabele mee zal worden genomen die aangeeft wat de proportie allochtonen is op een school wordt het opleidingseffect al deels verklaard omdat er dus al rekening gehouden met de verschillen in de proportie allochtonen per opleidingsniveau.

Interetnische vriendschappen

De mate waarin een respondent bevriend is met Nederlanders wordt bepaald aan de hand van de vraag ‘*Denk nu aan al je vrienden. Hoeveel van je vrienden hebben een Nederlandse achtergrond?*’. Om het aandeel interetnische vriendschappen te bepalen van een respondent zijn er de volgende vijf antwoordopties: *bijna geen of geen* (1), *sommigen* (2), *ongeveer de helft* (3), *veel* (4) en *bijna allemaal of*

---

³ ‘Overig Westers’ zijn Europeanen exclusief *Turken*, Noord-Amerika, en Oceanië of Indonesië of Japan (CBS, 2017d).

⁴ ‘Overig niet-Westers’ zijn mensen afkomstig uit landen als Afrika, Latijns-Amerika en Azië (exclusief Indonesië en Japan).

allemaal (5). Hoe hoger het aandeel vrienden met een Nederlandse achtergrond, hoe hoger de score van de respondent zal zijn op deze variabele.

Religiositeit

De mate van religiositeit van een respondent wordt gemeten aan de hand van een combinatie van de drie dimensies die volgens Van Tubergen (In Press) aangeven hoe groot de rol van religie is in het leven van de respondent. Deze drie dimensies zijn overtuiging, beoefening en beleving. De overtuiging van religie wordt gemeten door de vraag ‘*Hoe belangrijk is religie voor jou?*’, met de volgende antwoordopties: *erg onbelangrijk* (1), *onbelangrijk* (2), *belangrijk* (3) en *erg belangrijk* (4). Ten tweede wordt de beoefening van religie gemeten door de vraag ‘*Hoe vaak ga je naar een religieuze ontmoetingsplaats (bijv. Kerk, moskee, synagoge, tempel)?*’, met als antwoordopties *nooit* (1), *soms (minder dan één keer per maand)* (2), *minstens één keer per maand* (3), *minstens één keer per week* (4) en *elke dag* (5). Als laatste wordt de beleving van religie gemeten door de vraag ‘*Hoe vaak bid je?*’, waarbij er kan worden gekozen tussen *nooit* (1), *soms (minder dan één keer per maand)* (2), *minstens één keer per maand* (3), *minstens één keer per week* (4), *elke dag* (5) en *vijf keer per dag of vaker* (6).

Door middel van een factoranalyse wordt bepaald of de drie dimensies van religiositeit kunnen worden samengevoegd in één schaal. Uit de factoranalyse blijkt dat deze drie items voldoende samenhangen om ze op één schaal te meten. De scores op overtuiging, beoefening en beleving van religie worden samengevoegd met behulp van de somscore op de drie items om zo de mate van religiositeit te meten. De schaal van deze drie items heeft een Cronbach’s α van .789. Een schaal wordt als betrouwbaar beschouwd wanneer de waarde van de Cronbach’s α groter is dan .7 (Allen & Bennet, 2012) en de schaal voldoet dus aan deze voorwaarde. Hoe hoger er op deze aangemaakte variabele wordt gescoord hoe groter de mate van religiositeit van een respondent is.

3.2.3 Controlevariabelen

Etnische Samenstelling Scholen

De variabele ‘etnische samenstelling scholen’ is toegevoegd om te controleren of de etnische samenstelling van de school waar een respondent op zit invloed heeft op het hebben van een interetnische relatie. Deze variabele geeft aan wat de proportie allochtone leerlingen op de school is. Wanneer we de factoren van Kalmijn (1998) gebruiken zegt de proportie allochtonen op een school ten eerste iets over de kans om autochtonen te ontmoeten. Daarnaast kunnen medeleerlingen worden beschouwd als een invloed van derden omdat de invloed van leeftijdsgenoten steeds belangrijker wordt in het leven van adolescenten (Ploegmakers-Burg & Stortelder, 2008). De proportie van de etnische samenstelling van scholen is

vastgesteld op 1 oktober 2008. Deze variabele is gebruikt voor het samplen van de scholen. Deze peildatum ligt verder in het verleden dan de eerste wave, maar er wordt van uitgegaan dat het aandeel allochtonen op een school niet drastisch is veranderd binnen deze periode. Deze variabele is geconstrueerd als een ordinale variabele waarbij er vier categorieën zijn gebruikt. Er wordt voor elke categorie een dummyvariabele aangemaakt. Deze dummyvariabelen zijn: 0-10%, 10-30%, 30-60% en 60-100%. De percentages verwijzen naar de proportie allochtonen op een school binnen een opleidingsniveau.

Houding tegenover Nederlanders

De variabele ‘houding tegenover Nederlanders⁵’ kan worden gebruikt om te controleren voor de beoordeling van Nederlanders door allochtonen. Naarmate de houding tegenover Nederlanders positiever is zullen allochtonen deze positiever beoordelen. Hierdoor zal er eerder een voorkeur voor een relatie met een autochtoon zijn naarmate de houding tegenover de hele groep positiever is. De houding van een respondent wordt gemeten door de vraag ‘Geef aan hoe je je voelt over de volgende groepen in Nederland op een schaal van 0 tot 100. Hoe hoger het cijfer, hoe positiever je gevoelens voor die groep. Hoe lager het cijfer, hoe negatiever je gevoelens voor die groep.’ De waarde van 0 betekent hier ‘zeer negatief’, de waarde 50 geeft aan dat er een ‘neutrale’ beoordeling wordt gegeven en de waarde 100 wordt gezien als ‘zeer positief’. Aan de hand van de score die wordt toegewezen aan de groep ‘Nederlanders’ kan dus worden bepaald hoe positief een allochtoon zich voelt over autochtonen. Er zal een variabele worden aangemaakt die de schaal aangeeft op ratio-niveau, waarbij geldt dat een hogere score staat voor een positievere houding tegenover Nederlanders.

Sekse

De variabele ‘sekse’ is toegevoegd om te controleren of sekse van invloed kan zijn op de mate van het hebben van een interetnische relatie. Uit onderzoek is gebleken dat een relatie aangaan met een autochtoon minder vaak voorkomt onder allochtone meisjes dan onder allochtone jongens (Hartung, Vandezande, Phalet & Swyngedouw, 2011). Dit zou mede worden veroorzaakt doordat de ouders zich meer bezighouden met de partnerkeuze van hun dochters dan die van hun zoons (Corijn & Lodewijckx, 2009). Dit suggereert dat de kans op een interetnische relatie kan verschillen tussen jongens en meisjes. Sekse wordt geoperationaliseerd aan de hand van de vraag ‘Ben je een jongen of een meisje?’. Hier zijn de volgende antwoordopties mogelijk: *Jongen* en *Meisje*. Bij deze variabele wordt *jongen* gebruikt als referentiecategorie.

---

⁵ In de schematische weergave in de tabellen wordt deze variabele aangeduid als ‘Houding vs. Nederlanders’.

3.3 Analyses

In de resultatensectie zal aan de hand van de hypothesen worden aangetoond of er verschillen bestaan tussen herkomstgroeperingen als het om interetnische relaties gaat. Vervolgens wordt er gekeken wat de invloed is van de identificatie als Nederlander, het opleidingsniveau, de mate van interetnische vriendschappen en de mate van religiositeit op de kans een interetnische relatie en of deze indicatoren de eventuele verschillen tussen de groepen kunnen verklaren. Bij de analyses wordt een significantieniveau van $\alpha = .05$ gehanteerd.

Er zal een logistische regressie worden uitgevoerd om tot de resultaten te komen. Logistische regressie is namelijk geschikt voor deze analyse omdat de afhankelijke variabele dichotoom is en er dus maar twee antwoordcategorieën zijn (Lammers, Pelzer, Hendrickx, Eisinga, 2007). Zodra een respondent geen antwoord heeft gegeven op één van de gebruikte variabelen werd deze gecodeerd als 'missing' en werd deze respondent buiten de analyse gelaten. Voordat de resultaten van de logistische regressies worden besproken zal er voor elk model worden getoetst of het model dat geschat wordt goed past bij de data door middel van een Chi²-toets. Deze toets vergelijkt de aannemelijkheidsratio van het geschatte model (de -2 Log Likelihood) met de aannemelijkheidsratio van een model waarin alleen een constante is opgenomen. Het verschil tussen deze aannemelijkheidsratio's is de Chi-Square. Wanneer deze Chi-Square significant is geeft dat aan dat een model met de gebruikte variabelen beter past bij de data dan een model zonder deze variabelen (Sieben & Linssen, 2009).

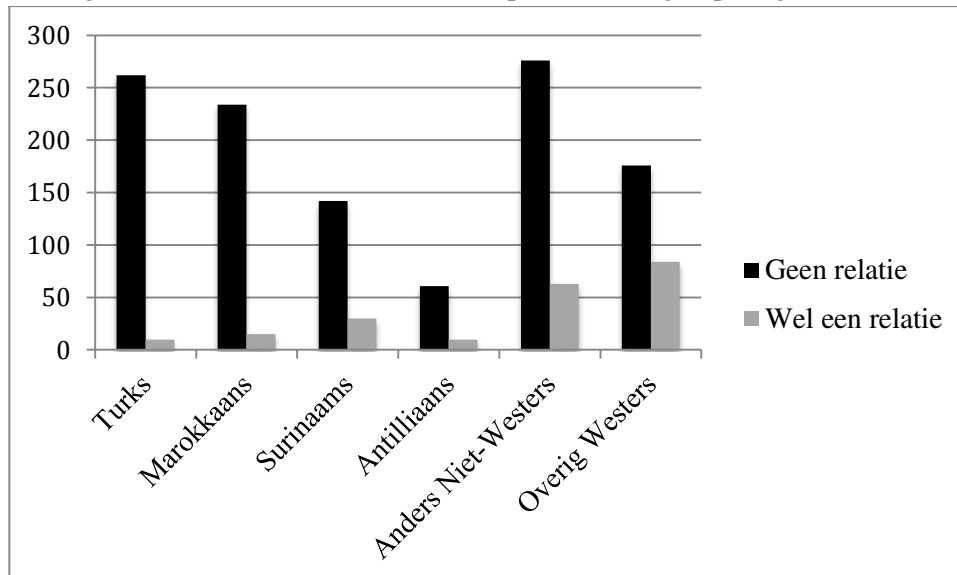
Met behulp van de logistische regressieanalyse wordt er gekeken wat het effect is van de herkomstgroepering waar iemand toe behoort op de kans op een interetnische relatie (Model 1). Vervolgens zullen identificatie als Nederlander (Model 2), opleidingsniveau (Model 3), interetnische vriendschappen (Model 4) en de mate van religiositeit (Model 5) aan de analyse worden toegevoegd om voor elke variabele afzonderlijk te kijken wat de invloed is van deze variabelen op de kansverhouding op een interetnische relatie. Tot slot zullen in Model 6 alle variabelen tegelijk worden meegenomen in de analyse en worden de coëfficiënten van de herkomstgroeperingen vergeleken met de coëfficiënten in Model 1 om te beoordelen of de eventuele verschillen tussen de groepen kleiner worden wanneer er rekening wordt gehouden met de andere indicatoren van integratie. Er zal dus eerst per hypothese worden onderzocht wat de invloed van de afzonderlijke indicatoren is door ze ieder in een apart model op te nemen en worden ze daarna allemaal tegelijk opgenomen in Model 6.

4. Resultaten

4.1 Beschrijvende Statistieken

Voordat de hypothesen worden getoetst zullen allereerst de verkennende en beschrijvende statistieken worden besproken. In tabel 2 zijn de beschrijvende statistieken van de respondenten over de verschillende herkomstgroeperingen weergegeven. De respondenten zijn verdeeld over zes groepen, namelijk Turken (n=272), Marokkanen (n=249), Surinamers (n=172), Antillianen (n=71), Overig Niet-Westerners (n=339) en Overig Westerners (n=260). Uit tabel 3 en figuur 1 blijkt overtuigend dat de groep Overig Westerners relatief de meeste interetnische relaties heeft van de verschillende herkomstgroeperingen. Van deze groep heeft namelijk 32.3 procent aangegeven een relatie met een autochtoon te hebben (gehad). Hier lijkt het principe van homogamie dus op te gaan, omdat de groep die qua kenmerken het dichtst bij Nederlanders ligt aanzienlijk meer interetnische relaties heeft dan de overige groepen. De verschillen in interetnische relaties tussen de groepen blijken significant te zijn $\chi^2 (df = 5) = 104.95, p < .001$. Hiermee kan echter nog niet worden vastgesteld hoe groot de verschillen tussen de groepen zijn.

Figuur 1. Aantal interetnische relaties per herkomstgroepering (N = 1363)

Tabel 2. Beschrijvende statistieken per herkomstgroepering verdeeld ($N=1363$)

Variabele	Turk (n = 272)		Marokkaan (n = 249)		Surinamer (n = 172)		Antilliaan (n = 71)		Overig Niet-Western (n = 339)		Overig Westers (n = 260)	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
Interetnische relatie (0 – 1)	.04	-	.06	-	.17	-	.14	-	.19	-	.32	-
Identificatie NL (1 – 4)	2.89	.82	2.88	.86	2.91	.81	2.99	.84	2.88	.78	3.15	.83
Opleidingsniveau (1 – 7)	3.34	1.78	3.35	1.78	3.67	1.71	3.44	1.65	4.08	1.73	3.97	1.69
Nederlandse vrienden (1 – 5)	2.43	1.24	2.20	1.20	2.74	1.37	3.13	1.39	3.17	1.37	4.09	1.05
Religiositeit (3 – 15)	9.93	3.03	10.87	3.10	7.63	3.09	8.38	3.27	8.05	3.40	5.37	2.80
0-10% allochtone leerlingen	.03	-	.04	-	.02	-	.07	-	.09	-	.18	-
10-30% allochtone leerlingen	.13	-	.19	-	.23	-	.17	-	.28	-	.35	-
30-60% allochtone leerlingen	.42	-	.27	-	.34	-	.25	-	.34	-	.33	-
60-100% allochtone leerlingen	.42	-	.49	-	.41	-	.51	-	.30	-	.14	-
Houding vs. Nederlanders (0 – 100)	63.24	24.43	61.00	24.72	67.85	21.91	68.59	-	71.27	20.51	79.65	18.81
Sekse (0 – 1) (0 = man; 1 = vrouw)	.49	-	.51	-	.61	-	.51	-	.54	-	.57	-

Tabel 3. Aantal interetnische relaties per herkomstgroepering ($N = 1363$)

Herkomstgroepering	n	Geen interetnische relatie	Wel een interetnische relatie	% Interetnische relatie
Turks	272	262	10	3.7
Marokkaans	249	234	15	6.0
Surinaams	172	142	30	17.4
Antilliaans	71	61	10	14.1
Anders Niet-Western	339	276	63	18.6
Overig Westers	260	176	84	32.3
Pearson Chi ²		109.95***		

Tabel 4 laat de beschrijvende statistieken zien, waarbij de respondenten met een missende waarde op tenminste één van de variabelen eruit zijn gehaald. Hierdoor blijven van de 2058 respondenten er 1363 over die worden meegenomen in de analyses. Hierbij valt op te merken dat de verhoudingen tussen de herkomstgroeperingen ongeveer gelijk blijven na het uitsluiten van de respondenten met tenminste één missende waarde op een van de gebruikte variabelen. Ongeveer zestien procent van de overgebleven participanten heeft een interetnische relatie gehad.

De identificatie als Nederlander van de participerende herkomstgroeperingen is met een gemiddelde score van 2.94 op de 4. De herkomstgroeperingen die zich het minst identificeren als Nederlander zijn de Marokkanen ($M=2.88$, $SD=.86$) en de groep Overig Niet-Westerners ($M=2.88$, $SD=.78$) en Turken ($M=2.89$, $SD=.82$) en identificeren zich dus gemiddeld ongeveer evenveel met Nederlanders. De groep Overig-Westerners ($M=3.15$, $SD=.83$) identificeert zich het meest als Nederlander.

Wanneer er wordt gekeken naar het opleidingsniveau van de respondenten blijkt dat Turken ($M=3.34$, $SD=1.78$) en Marokkanen ($M=3.35$, $SD=1.78$) gemiddeld het laagste opleidingsniveau hebben. De groep Overig Niet-Westerners ($M=4.08$, $SD=1.73$) en Overig Westerners ($M=3.97$, $SD=1.69$) hebben het hoogste opleidingsniveau. Daarnaast blijkt uit de beschrijvende statistieken dat Antillianen ($M=.51$) en Marokkanen ($M=.49$) gemiddeld het vaakst op scholen zitten met een hoge proportie allochtonen. De groepen Overig Niet-Westerners ($M=.30$) en Overig Westerners ($M=.14$), die gemiddeld dus het hoogste opleidingsniveau hebben, zitten gemiddeld gezien minder vaak op scholen met een hoge proportie allochtone leerlingen.

Wanneer er wordt gekeken naar het aandeel Nederlandse vrienden valt het op dat Marokkanen ($M=2.20$, $SD=1.20$) gevolgd door Turken ($M=2.43$, $SD=1.24$) de herkomstgroeperingen zijn met het laagste aandeel Nederlanders in hun vriendenkring, de groep Overig Westerners ($M=4.09$, $SD=1.05$) scoort het hoogst en hebben gemiddeld dus een vriendengroep die (bijna) helemaal bestaat uit Nederlanders.

Kijkende naar de mate van religiositeit scoren Marokkanen ($M=10.87$, $SD=3.10$) en Turken ($M=9.93$, $SD=3.03$) vrij hoog. De groep Overig Westerners ($M=5.37$, $SD=2.80$) laat de laagste mate van religiositeit zien.

Wat de verschillende herkomstgroeperingen vinden van autochtonen uit zich in de houding tegenover Nederlanders, waar Marokkanen ($M=61.00$, $SD=24.72$) en Turken ($M=63.24$, $SD=24.43$) het laagst scoren, terwijl de groepen Overig Westerners ($M=79.65$, $SD=18.81$) en Overig Niet-Westerners ($M=71.25$, $SD=20.51$) aanzienlijk positiever tegenover Nederlanders lijken te staan. Tenslotte laten de statistieken zien dat er bij de groepen Surinamers ($M=.61$) en Overig Westerners ($M=.57$) relatief veel meisjes zitten.

Tabel 4. Beschrijvende statistieken

	N	Minimum	Maximum	Gemiddelde	S.D.
Interetnische relatie	1363	0	1	.16	
Turk	1363	0	1	.20	
Marokkaan	1363	0	1	.18	
Surinamer	1363	0	1	.13	
Antilliaan	1363	0	1	.05	
Niet-Westers	1363	0	1	.25	
Overig Westers	1363	0	1	.19	
Identificatie NL	1363	1	4	2.94	.82
Opleidingsniveau	1363	1	7	3.69	1.76
Nederlandse vrienden	1363	1	5	2.96	1.42
Religiositeit	1363	3	15	8.39	3.62
Houding vs. Nederlanders	1363	0	100	68.82	22.70
Vrouw (man=0; vrouw=1)	1363	0	1	.54	
0-10% Allochtonen	1363	0	1	.08	
10-30% Allochtonen	1363	0	1	.23	
30-60% Allochtonen	1363	0	1	.34	
60-100% Allochtonen	1363	0	1	.35	

Door middel van correlaties is er gekeken of er een samenhang is tussen de verschillende predictoren. Hierbij is ervoor gekozen om alleen de correlaties van de continue variabelen te bekijken omdat de correlatie van een dichotome variabele geen bruikbare informatie oplevert. De correlaties tussen de verschillende variabelen zijn weergegeven in Tabel 5. Uit de correlatietabel blijkt dat er vrijwel voor iedere samenhang geldt dat er nauwelijks tot geen correlatie is tussen de verschillende predictoren, hooguit een lage tot matige correlatie. De verbanden met een correlatie van .30 of hoger zijn dikgedrukt in de tabel. Tussen interetnische vriendschappen en de identificatie als Nederlander is er sprake van een significant matige positieve samenhang ($r = .30, p < .001$). Ook is er een significant matige (negatieve) samenhang te zien tussen de mate van religiositeit en het hebben van interetnische vriendschappen op deze maat ($r = -.42, p < .001$). Verder is er sprake van een significant matige (positieve) samenhang tussen de houding tegenover Nederlanders en de identificatie als Nederlander ($r = .35, p < .001$) en dit geldt ook de relatie tussen houding tegenover Nederlanders en het aandeel Nederlandse vriendschappen ($r = .45, p < .001$).

Tabel 5. Correlatietabel

	1)	2)	3)	4)	5)
1) Identificatie als Nederlander	-				
2) Opleidingsniveau	-.02	-			
3) Nederlandse vrienden	.30**	.17**	-		
4) Religiositeit	-.18**	-.13**	-.42**	-	
5) Houding vs. Nederlanders	.35**	.17**	.45**	-.27**	-

* $p \leq .05$, ** $p \leq .01$,

4.2 Regressieanalyse op Interetnische Relatie

Aan de hand van de modellen die te vinden zijn in Tabel 6 worden de uitkomsten op de zes gestelde hypotheses besproken⁶. Allereerst is er in Model 1 gekeken of er verschillen zitten tussen de kans van allochtone adolescenten uit verschillende herkomstgroeperingen op een relatie met een autochtoon. Vervolgens is er voor iedere indicator van integratie in een apart model gekeken wat de invloed van die afzonderlijke indicatoren is op de kans op een interetnische relatie. Tenslotte is Model 6 gebruikt om alle indicatoren tegelijk te analyseren zodat er kan worden beoordeeld of de verschillen tussen de herkomstgroeperingen verklaard kunnen worden met behulp van de verschillende indicatoren van integratie.

4.2.1 De relatie tussen herkomstgroeperingen en interetnische relaties

Model 1 geeft inzicht in de mate van interetnische relaties van verschillende herkomstgroeperingen. De groep 'Turken' wordt hierbij als referentiecategorie gebruikt. Het eerste model is statistisch significant, $\chi^2 (df = 10) = 155.11$, $p < .001$. Dit betekent dat een model met de gebruikte variabelen beter past bij de data dan een model zonder deze variabelen.

Er zijn geen significante verschillen te vinden tussen Marokkanen en Turken in het hebben van interetnische relaties ($p = .171$) (tweezijdig getest). Dit betekent dat de kansverhouding op een interetnische relatie niet verschilt tussen deze groepen.

De kansverhouding voor Surinamers op het hebben van een interetnische relatie is factor 5.44 ($e^{1.69}$) ten opzichte van Turken. In de tabel staat een OR van 5.44 en de kansverhouding op het hebben van een interetnische relatie is dus 444 procent hoger in vergelijking met Turken. Dit betekent dat de kans meer dan vier keer zo groot is voor een Surinamer dat hij een interetnische relatie heeft dan voor een Turk. Er zijn significante verschillen te vinden tussen Surinamers en Turken in het hebben van interetnische relaties ($p < .001$) (tweezijdig getest).

⁶ De controlevariabelen (allochtone leerlingen, houding tegenover Nederlanders en sekse) worden in ieder model opgenomen.

De kansverhouding voor Antillianen op het hebben van een interetnische relatie is factor 4.37 ($e^{1.48}$) ten opzichte van Turken. In de tabel staat een OR 4.37, dus de kansverhouding op het hebben van een interetnische relatie is 337 procent hoger dan voor Turken. Dit komt er op neer dat een Antilliaan meer dan drie keer zoveel kans heeft op het hebben van een interetnische relatie dan een Turk. Er zijn significante verschillen te vinden tussen Antillianen en Turken in het hebben van interetnische relaties ($p = .002$) (tweezijdig getest).

De kansverhouding voor de Overig Niet-Westerse herkomstgroepering op het hebben van een interetnische relatie is factor 4.96 ($e^{1.60}$) ten opzichte van Turken. In de tabel staat een OR van 4.96, dus de kansverhouding op het hebben van een interetnische relatie is 396 procent hoger dan voor Turken. Dit betekent dat een adolescent uit de Overige Niet-Westerse herkomstgroepering bijna vier keer zoveel kans heeft op een interetnische relatie dan een iemand met een Turkse herkomst. Er zijn significante verschillen te vinden tussen Niet-Westerse allochtonen en Turken in het hebben van interetnische relaties ($p < .001$) (tweezijdig getest).

De kansverhouding voor de Overig Westerse herkomstgroepering op het hebben van een interetnische relatie is factor 8.16 ($e^{2.10}$) ten opzichte van Turken. In de tabel staat een OR van 8.16, dus de kansverhouding op het hebben van een interetnische relatie is 716 procent hoger dan voor Turken. Dit betekent dat de kans op een relatie met een autochtoon voor allochtonen uit de Overig Westerse herkomstgroepering ruim zeven keer zo groot is dan voor Turken. Er zijn significante verschillen te vinden tussen de Overig Westerse herkomstgroepering en Turken in het hebben van interetnische relaties ($p < .001$) (tweezijdig getest).

Wanneer de groep Turken als referentiecategorie wordt gebruikt zijn er met alle groepen statistisch significante verschillen te zien in hun kansverhouding om een interetnische relatie aan te gaan, behalve met de groep Marokkanen. Bij een verdere analyse, die niet is opgenomen in de tabel, is de groep Surinamers als referentiecategorie in de regressie opgenomen. Hieruit blijkt dat kans op een interetnische relatie van Turken en Marokkanen significant verschilt met die van Surinamers, terwijl de kansen voor Antillianen, de groep Overig Niet-Westerners en de groep Overig-Westerners ten opzichte van Surinamers niet significant verschillen. Deze verdere analyse wijst erop dat ook wanneer een andere groep als referentiecategorie wordt gebruikt er verschillen te zien zijn tussen de verschillende herkomstgroeperingen in de mate waarin zij relaties aangaan met autochtonen. Op basis van Model 1 kan hypothese 1 dus worden bevestigd.

De gebruikte controlevariabelen blijken in Model 1 significant te zijn, op sekse na. De kans op een interetnische relatie verschilt niet significant tussen jongens en meisjes ($Exp(B) = .85$, $p = .327$) (tweezijdig getest). De proportie allochtonen binnen een schoolniveau heeft wel invloed op de kans op een interetnische relatie. Vooral voor scholen met een proportie allochtonen van 60-100% is er een sterk

significant verschil wanneer deze wordt vergeleken met de referentiecategorie (scholen met een proportie allochtonen van 0-10%) met een OR van .19 ($p < .001$) (tweezijdig getest) in de kansverhouding op een interetnische relatie. De houding tegenover Nederlanders laat een licht significant effect zien ($Exp(B) = 1.01, p = .042$) (tweezijdig getest), wat erop wijst dat een positievere houding tegenover autochtonen een kleine positieve invloed heeft op de kans op een relatie met een autochtoon.

4.2.2 De relatie tussen identificatie als Nederlander en interetnische relaties

In Model 2 wordt de identificatie als Nederlander opgenomen. Het tweede model is niet statistisch significant, $\chi^2 (df = 1) = 3.15, p = .076$. Dit betekent dat het model niet beter past bij de data dan een model waarin de gebruikte variabelen niet worden opgenomen. Bij iedere stap omhoog van identificatie als Nederlander neemt de kans op een interetnische relatie wel met een factor 1.21 ($e^{.19}$) toe. Anders gezegd, met iedere stap van identificatie als Nederlander neemt de kansverhouding op een interetnische relatie met 21 procent ($((1.21-1)*100\%)$) toe. Dit betekent bijvoorbeeld dat iemand zich ‘redelijk sterk’ identificeert als Nederlander ten opzichte van iemand die zich ‘niet zo sterk’ identificeert als Nederlander 21 procent meer de kans heeft op het hebben van een interetnische relatie. De gevonden kansverhouding is licht significant ($p = .040$) (eenzijdig getest). Er is bewijs gevonden voor hypothese 2 dat de kans op het hebben van een interetnische relatie hoger is naarmate een allochtone adolescent zich meer identificeert als Nederlander. Aan de hand van model 2 kan hypothese 2 dus worden bevestigd. Tevens blijkt uit model 2 dat het patroon uit model 1, waarbij er verschillen bestaan tussen de herkomstgroeperingen, hetzelfde blijft.

4.2.3 De relatie tussen opleidingsniveau en interetnische relaties

In Model 3 wordt het opleidingsniveau van de respondenten opgenomen. Het derde model is niet statistisch significant, $\chi^2 (df = 1) = .27, p = .60$, en het gebruikte model past dus niet goed bij de data. De kansverhouding op een interetnische relatie is met een factor van 0.98 dan ook niet significant ($p = .302$) (eenzijdig getest). Aan de hand van model 3 kan hypothese 3 dus niet worden bevestigd en lijkt de kansverhouding op een interetnische relatie dus niet groter te zijn voor allochtone adolescenten met een hoger opleidingsniveau. Opvallend is dat in model 3 ook te zien is dat de controlevariabele ‘etnische samenstelling scholen’ wel een significant negatief effect laat zien. Wanneer de proportie allochtonen hoger is dan 30 procent is de kans op een interetnische relatie significant lager dan op scholen met een lage proportie allochtonen. De invloed van deze variabele kan een verklaring zijn voor het ontbreken van een effect van opleidingsniveau. Uit verdere analyse blijkt overigens dat ook wanneer er geen rekening wordt gehouden met de proportie allochtonen er geen effect van opleidingsniveau op de kans op een relatie met een autochtoon wordt gevonden ($Exp(B) = 1.02, p = .356$) (eenzijdig getest).

4.2.4 De relatie tussen interetnische vriendschappen en interetnische relaties

In Model 4 wordt de mate van interetnische vriendschappen opgenomen. Het vierde model is statistisch significant, $\chi^2 (df = 1) = 48.53, p < .001$. Bij iedere stap omhoog van de mate van interetnische vriendschappen neemt de kans op een interetnische relatie met factor 1.71 ($e^{.54}$) toe. Anders gezegd, met iedere stap omhoog in het aandeel Nederlandse vrienden in de vriendenkring neemt de kansverhouding op een interetnische relatie met 71 procent $((1.71-1)*100\%)$ toe. Oftewel, wanneer een allochtone adolescent aangeeft 'veel' Nederlandse vrienden te hebben dan is de kans dat hij een relatie met een autochtoon heeft ten opzichte van iemand waarbij 'ongeveer de helft' van zijn vrienden Nederlands 71 procent groter. De gevonden kansverhouding is significant ($p < .001$) (eenzijdig getest). Er is bewijs gevonden voor hypothese 4 dat de kans op een interetnische relatie groter is naarmate een allochtone adolescent meer interetnische vriendschappen heeft. Aan de hand van model 4 kan hypothese 4 dus worden bevestigd. Tevens blijkt uit model 4 dat het patroon uit model 1 en blijven de verschillen tussen de herkomstgroeperingen dus in stand.

4.2.5 De relatie tussen religiositeit en interetnische relaties

In Model 5 wordt de mate van religiositeit opgenomen. Het vijfde model is statistisch significant, $\chi^2 (df = 1) = 6.25, p = .012$, en past dus goed bij de data. Bij elke stap omhoog in mate van religiositeit neemt de kans op een interetnische relatie toe met een factor $.94(e^{-.07})$ toe. De kansverhouding op een interetnische relatie neemt dus af met 6 procent $((.94 - 1)*100\%)$ bij elke stap omhoog in religiositeit. De gevonden kansverhouding is significant ($p = .007$) (eenzijdig getest). Er is bewijs gevonden voor hypothese 5 dat naarmate een allochtone adolescent religieuzer is, de kans op het hebben van een interetnische relatie lager is. Op basis van model 5 kan hypothese 5 dus worden bevestigd. Tevens blijkt uit model 5 dat het patroon uit model 1, waarbij er verschillen zijn tussen de verschillende herkomstgroeperingen in interetnische relaties, nog steeds blijven bestaan.

4.2.6 De verschillen tussen herkomstgroeperingen via de sociale context op interetnische relaties

In Model 6 worden alle gebruikte variabelen tegelijk opgenomen. Op deze manier kan er worden gekeken of er in een van de voorgaande modellen sprake is van een schijnverband. Het zesde model is statistisch significant, $\chi^2 (df = 4) = 50.96, p < .001$. Dit betekent dat het model beter past bij de data dan een model zonder deze variabelen.

Allereerst zijn er significante verschillen tussen de verschillende herkomstgroeperingen in hun kans op een interetnische relatie wanneer Turken als referentiecategorie wordt opgenomen, behalve met de groep Marokkanen. Wanneer de referentiecategorie echter wordt gewijzigd in de groep Overig Westers dan is er wel een significant verschil te vinden met de kansverhouding op een interetnische relatie van

Marokkanen ($p = .019$) (tweezijdig getest). Ook nadat de andere indicatoren van integratie zijn toegevoegd aan de analyse blijven er dus verschillen tussen de herkomstgroeperingen. Hypothese 1 kan hiermee worden bevestigd en er kan dus worden gesteld dat er verschillen bestaan tussen verschillende herkomstgroeperingen in de kans om een relatie met een autochtoon aan te gaan.

Vervolgens is er gekeken of de invloed van de verschillende indicatoren van integratie significant is wanneer ze allemaal tegelijk worden getoetst. In tegenstelling tot de bevinding in Model 2 is er geen significant effect gevonden tussen de identificatie als Nederlander en de kans op een interetnische relatie ($Exp(B) = .99$, $p = .481$) (eenzijdig getest). Hierdoor wordt hypothese 2 niet bevestigd en dus kan er worden gesteld dat in hoeverre een allochtone adolescent zich Nederlander voelt geen invloed heeft op de kans op een interetnische relatie. Ook blijkt er geen significant effect te zijn tussen opleidingsniveau en het hebben van interetnische relaties ($Exp(B) = .95$, $p = .162$) (eenzijdig getest). Hypothese 3 wordt hiermee niet bevestigd. Er is wel een sterk significant effect gevonden van een groter aandeel Nederlandse vrienden op de kans op een interetnische relatie ($Exp(B) = 1.70$, $p < .001$) (eenzijdig getest). Hypothese 4 wordt hiermee bevestigd en er kan dus worden gesteld dat een groter aandeel Nederlandse vrienden een positieve invloed heeft op de kans om een interetnische relatie aan te gaan. In tegenstelling tot de bevinding in Model 5 is de invloed van religiositeit op de kans op een interetnische relatie is niet significant ($Exp(B) = .97$, $p = .111$) (eenzijdig getest). Hypothese 5 wordt hiermee niet bevestigd en de mate van religiositeit lijkt dus geen invloed te hebben op de kans op een interetnische relatie. Wanneer er dus meerdere indicatoren van integratie tegelijk worden meegenomen in de analyse blijkt alleen een groter aandeel Nederlandse vrienden dus invloed te hebben op de kans op een relatie met een autochtoon. Wanneer de controlevariabelen erbij worden betrokken is er overigens wel een sterk significant effect van een hoge proportie allochtonen op de kans op een interetnische relatie. De controlevariabelen sekse en houding tegenover Nederlanders zijn niet significant. Er kan dus worden gesteld dat de kans op een interetnische relatie niet verschilt tussen allochtone jongens en meisjes en dat de houding tegenover Nederlanders ook geen invloed heeft op die kans.

Tenslotte moeten de coëfficiënten van de herkomstgroeperingen uit Model 1 nog worden vergeleken met de coëfficiënten uit Model 6 om vast te kunnen stellen of de verschillen tussen de herkomstgroeperingen blijven bestaan als meerdere indicatoren van integratie worden meegenomen in de analyse. Hierbij is de groep Turk weer als referentiecategorie gebruikt. De kansverhouding van een Marokkaan op een interetnische relatie verschilt ook in Model 6 niet significant van die van Turken. Het verschil tussen Surinamers en Turken blijft sterk significant ($p < .001$) (tweezijdig getest) maar de odds ratio is wel gedaald van 5.44 naar 4.79. De significantie van de kansverhouding van Antillianen ten opzichte van Turken is afgenomen ($p = .018$) (tweezijdig getest). Daarbij is ook de odds ratio afgenomen van 4.37 naar 3.18. Voor de groep Niet-Westerners blijft het verschil met Turken sterk significant ($p < .001$)

(tweezijdig getest) en is de odds ratio gedaald van 4.96 naar 3.99. Ook de Overig Westerse herkomstgroepering laat nog steeds een sterk significant verschil zien in hun kansverhouding ten opzichte van Turken ($p < .001$) (tweezijdig getest), maar voor deze groep geldt wel dat de odds ratio relatief sterk is afgenomen van 8.16 naar 4.76. Voor de meeste groepen geldt dus dat de verschillen in kansverhouding op een interetnische relatie blijven bestaan, maar dat de kansverhouding wel afneemt wanneer er rekening wordt gehouden met andere indicatoren van integratie. Hypothese 6 kan hierdoor worden bevestigd. De invloed van de overige indicatoren van integratie is niet groot genoeg om de verschillen tussen de herkomstgroeperingen weg te verklaren, maar het laat wel zien dat verschillen in interetnische relaties tussen adolescenten uit verschillende herkomstgroeperingen gedeeltelijk verklaard kunnen worden wanneer er rekening wordt gehouden met meerdere indicatoren van integratie.

Tabel 6. Logistische Regressie van Interetnische Relatie (N=1363)

Variabele	Model 1			Model 2			Model 3		
	B	Exp(B)	S.E.	B	Exp(B)	S.E.	B	Exp(B)	S.E.
Allochtone leerlingen:									
0-10% allochtone leerlingen	Ref.			Ref.			Ref.		
10-30% allochtone leerlingen	-.62	.54*	.26	-.63	.54*	.26	-.63	.53	.26
30-60% allochtone leerlingen	-.63	.52**	.25	-.65	.52*	.25	-.67	.51**	.25
60-100% allochtone leerlingen	-1.64	.19***	.30	-1.64	.19***	.30	-1.66	.19***	.30
Houding vs. Nederlanders	.01	1.01*	.00	.01	1.01	.00	.01	1.01*	.00
Sekse:									
Man	Ref.			Ref.			Ref.		
Vrouw	-.16	.85	.16	-.13	.89	.16	-.16	.85	.16
Herkomstgroepering:									
Turk	Ref.			Ref.			Ref.		
Marokkaan	.58	1.78	.42	.57	1.77	.42	.58	1.78	.42
Surinamer	1.69	5.44***	.39	1.70	5.45***	.39	1.70	5.47***	.39
Antilliaan	1.48	4.37**	.48	1.46	4.31**	.48	1.48	4.37**	.48
Overig Niet-Westers	1.60	4.96***	.36	1.61	5.02	.36	1.61	5.02	.36
Overig Westers	2.10	8.16***	.36	2.09	8.06	.36	2.11	8.21	.36
Identificatie NL				-3.22	1.21*	.11			
Opleiding							-.02	.98	.05
Nederlandse Vrienden									
Religiositeit									
Nagelkerke R ²		.19			.19			.19	
Hosmer & Lemeshow Goodness-of Fit		9.13			10.90			7.56	
Log Likelihood Chi ²		1023.06			1019.91			1022.79	

* $p \leq .05$, ** $p \leq .01$, *** $p \leq .001$ ⁷

⁷ De dummyvariabelen van herkomstgroepering zijn tweezijdig getoetst, de overige variabelen zijn eenzijdig getoetst.

Variabele	Model 4			Model 5			Model 6		
	B	Exp(B)	S.E.	B	Exp(B)	S.E.	B	Exp(B)	S.E.
Allochtone leerlingen:									
0-10% allochtone leerlingen	Ref.			Ref.			Ref.		
10-30% allochtone leerlingen	-.56	.57*	.26	-.65	.52*	.26	-.59	.56*	.26
30-60% allochtone leerlingen	-.36	.70	.26	-.66	.52**	.25	-.38	.69	.26
60-100% allochtone leerlingen	-1.13	.32***	.31	1.67	.21***	.30	-1.14	.32***	.31
Houding vs. Nederlanders	-0.00	1.00	.00	.01	1.01	.00	-0.00	.99	.01
Sekse:									
Man	Ref.			Ref.			Ref.		
Vrouw	-.15	.86	.17	-.16	.85	.16	-.16	.85	.17
Herkomstgroepering:									
Turk	Ref.			Ref.			Ref.		
Marokkaan	.72	2.06	.43	.63	1.97	.42	.75	2.11	.43
Surinamer	1.63	5.09***	.38	1.55	4.69***	.39	1.56	4.79***	.40
Antilliaan	1.21	3.35*	.49	1.36	3.90**	.48	1.16	3.18*	.49
Overig Niet-Westers	1.41	4.10***	.36	1.49	4.45***	.36	1.38	3.99***	.37
Overig Westers	1.67	5.30***	.37	1.84	6.32***	.37	1.56	4.76***	.38
Identificatie NL							-.01	.99	.12
Opleiding							-.05	.95	.05
Nederlandse Vrienden	.54	1.71***	.08				.53	1.70***	.08
Religiositeit				-.07	.94*	.03	-.04	.97	.03
Nagelkerke R ²		.24			.19			.24	
Hosmer & Lemeshow Goodness-of Fit		7.41			9.95			5.81	
Log Likelihood Chi ²		974.53			1016.81			972.11	

* $p \leq .05$, ** $p \leq .01$, *** $p \leq .001$

5. Conclusie en discussie

5.1 Conclusie

Dit onderzoek had als doel te onderzoeken in hoeverre de mate van interetnische relaties van allochtone adolescenten uit verschillende herkomstgroeperingen met elkaar verschillen, en in hoeverre verschillende indicatoren van integratie een verklaring geven voor deze verschillen. Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van de “Children of Immigrants Longitudinal Survey in Four European Countries (CILS4EU)” (Kalter et al., 2016a; Kalter et al., 2016b; Kalter et al., 2016c; Jaspers & Van Tubergen, 2014; Jaspers & Van Tubergen, 2015). Er is bewijs gevonden dat er verschillen bestaan in de mate van het hebben van interetnische relaties tussen adolescenten uit verschillende herkomstgroeperingen. Zo zijn er verschillen gevonden in de mate van het hebben van interetnische relaties tussen bijvoorbeeld Turkse en Surinaamse adolescenten. Het blijkt dat er alleen bewijs gevonden wordt dat de kans op een interetnische relatie hoger is bij het hebben van meer interetnische vriendschappen. Wat aangeeft dat een adolescent met een andere herkomstgroepering met meer Nederlandse vrienden een hogere kans heeft op het hebben van een interetnische relatie.

Voor de overige indicatoren van integratie die onderzocht zijn als invloed op de partnerkeuze wordt geen bewijs gevonden op het hebben van een interetnische relatie. Er wordt in dit onderzoek geen bewijs gevonden dat de kans hoger wordt op het hebben van een interetnische relatie wanneer een allochtone adolescent zich meer identificeert als Nederlander. Ofwel: wanneer een allochtone adolescent zich meer identificeert als Nederlander, hoeft dit niet te leiden tot een hogere kans op het hebben van een interetnische relatie. Evenmin wordt er bewijs gevonden dat het hebben van een hoger opleidingsniveau voor een allochtone adolescent tot een hogere kans leidt op het hebben van een interetnische relatie. Dit betekent dat een allochtone adolescent die vwo doet, geen hogere kans heeft op het hebben van een interetnische relatie dan iemand met een lager opleidingsniveau. Als laatste wordt er geen bewijs gevonden dat de kans op een interetnische relatie lager wordt wanneer een allochtone adolescent meer religieus is. Dit betekent dat wanneer een allochtone adolescent zichzelf als meer religieus beschouwt, dit niet leidt tot een lagere kans op het hebben van een interetnische relatie.

Er kan aan de hand van dit onderzoek dus geconcludeerd worden dat er verschillen bestaan tussen allochtone adolescenten uit verschillende herkomstgroeperingen in interetnische relaties en dat deze verschillen afnemen als er rekening wordt gehouden met het aandeel Nederlandse vrienden.

5.2 Discussie

Dit onderzoek kan als een toevoeging worden gezien op eerder onderzoek naar de etnische partnerkeuze van herkomstgroeperingen, omdat dit zich specifiek richt op de romantische relaties van adolescenten, in plaats van interetnische huwelijken van volwassenen (o.a. Carol, 2016; González-Ferrer, 2006; Kalmijn & Van Tubergen, 2006; Van Tubergen & Maas, 2007). De verschillen tussen de mate van het hebben van een autochtone partner worden in dit onderzoek vanuit verschillende indicatoren van integratie die van invloed kunnen zijn op de partnerkeuze onderzocht. Gordon (1964) beschouwt romantische relaties tussen een allochtoon en een autochtoon, die eventueel kunnen uitlopen in een huwelijk, als de laatste stap in het integratieproces, ook wel het structurele assimilatieproces genoemd. In deze laatste stap van het integratieproces hebben migranten zich aangepast aan de cultuur van de ontvangende samenleving en zijn ze zich meer gaan mengen in de culturele, politieke, sociale en economische instituties van de samenleving. Allochtonen zullen hierbij ook de tradities en het taalgebruik gaan overnemen. Voor allochtonen komen hierdoor meer ontmoetingsmogelijkheden met autochtonen en er ontstaan meer persoonlijke voorkeuren voor deze groep, waardoor er een toename in gemengde relaties kan ontstaan. Vanuit sociologisch oogpunt kan de etnische partnerkeuze als een belangrijke indicator voor de mate van sociale integratie in een samenleving worden beschouwd (Gijsberts, Huijnk & Dagevos, 2012). Er worden verschillen verwacht in de mate van het hebben van interetnische relaties tussen de verschillende herkomstgroeperingen. Er zijn namelijk signalen dat er verschillen bestaan in de structurele integratie (Dagevos, 2001) en de sociale integratie (Weijters & Scheepers, 2003) tussen de grootste herkomstgroeperingen in Nederland.

Uit de resultaten van dit onderzoek zijn interessante bevindingen gekomen, waaronder met name dat er verschillen bestaan in de mate van het hebben van interetnische relaties tussen allochtone adolescenten uit verschillende herkomstgroeperingen. Het blijkt dat Marokkaanse en Turkse adolescenten het kleinste aandeel interetnische relaties hebben. Als er wordt gekeken naar een specifieke adolescente herkomstgroepering, dus niet de groepen 'Overig Niet-Westerners' en 'Overig Westerners', blijkt het aandeel Surinamers en Antillianen met een interetnische relatie hoger te zijn. Deze verschillen lijken overeen te komen met onderzoek naar huwelijken van volwassenen. Zoals het onderzoek van Van Huis (2007) dat heeft aangetoond dat interetnische huwelijken nauwelijks voorkomen bij Turken en Marokkanen, terwijl dit bij Surinamers en Antillianen vaker het geval is. Voor toekomstig onderzoek zou het interessant zijn om de door Wang, Kao en Joyner (2006) gegeven suggestie te controleren: namelijk dat individuen die op jonge leeftijd een interetnische relatie hebben gehad, bepaalde partnervoorkeuren krijgen die invloed kunnen hebben op een latere partnerkeuze. In vervolgonderzoek zouden aan dezelfde respondenten op een later moment, over bijvoorbeeld tien en twintig jaar, dezelfde vragen gesteld kunnen worden. Uitkomst

van deze toekomstige controle zal moeten uitmaken of persoonlijke voorkeuren van individuen betreft partnerkeuze al ontstaan zijn tijdens de fase van adolescentie.

In dit onderzoek wordt er geen bevestiging gevonden dat de kans hoger is op een interetnische relatie wanneer een allochtone adolescent zich meer identificeert als Nederlander. Hoewel er bij de verrichte analyses allereerst bewijs gevonden lijkt te worden voor een hogere kans op een interetnische relatie, blijkt dit effect uiteindelijk toch te verdwijnen. Er lijkt dus sprake te zijn van een schijnverband, het effect blijkt te verdwijnen door het te controleren voor interetnische vriendschappen. Een verklaring voor het niet gevonden verband van identificatie als Nederlander en het hebben van een interetnische relatie kan liggen in het argument van Verkuyten (2005), namelijk dat er geen onvermijdelijke tegenstelling is tussen meerdere identificaties. De sociale identiteitstheorie stelt bijvoorbeeld dat een individu zich tegelijk kan identificeren als Nederlander en als Surinamer, waardoor er toch nog meer de persoonlijke voorkeur kan zijn voor een partner die ook Surinaams is.

Eveneens blijkt er in dit onderzoek geen bewijs te worden gevonden dat de kans hoger is op het hebben van een interetnische relatie wanneer een allochtone adolescent een hoger opleidingsniveau heeft. Dit had kunnen liggen aan de hogere ontmoetingskans van de allochtone adolescent met een autochtoon, waar in de analyse voor wordt gecontroleerd. Onderzoek van Dribe en Lundh (2011), die niet hadden gecontroleerd voor de ontmoetingskans van een allochtoon met een autochtoon, vinden namelijk wel een effect van een hoger opleidingsniveau op een hogere kans op een interetnische relatie. Uit een verdere analyse, waarin er niet voor de etnische samenstelling van scholen wordt gecontroleerd, blijkt er echter nog steeds geen effect voor een hoger opleidingsniveau op het hebben van een interetnische relatie gevonden te worden. Een eventuele verklaring voor de niet gevonden klassieke immigratietheorie van Gordon (1964) kan worden gegeven met de 'integratie paradox' (De Vroome, Martinovic & Verkuyten, 2014); de hoger opgeleide immigranten ervaren des te meer discriminatie van autochtonen, omdat zij zich er meer van bewust zijn. Vanwege de ervaring met discriminatie zullen allochtonen zich meer gaan afkeren van de Nederlandse gemeenschap, in plaats van het zich er meer mee verweven voelen, ze zullen zich daarom meer op hun eigen groep gaan richten. Van deze paradox zou in deze studie pas echt sprake zijn als er een tegenovergesteld effect voor het opleidingsniveau gevonden wordt, wat niet het geval is.

Er wordt in het verrichte onderzoek sterk bewijs gevonden dat de kans op een interetnische relatie voor een allochtone adolescent hoger is bij het hebben van meer Nederlandse vrienden. Het gevonden resultaat zou verklaard kunnen worden aan de hand van de studie van Belotti (2008) die aantoont dat vriendschap met iemand van een andere herkomstsgroepering zorgt voor een bepaalde ontmoetingskans die er anders niet zou zijn. Op deze manier kunnen contacten in de sociale context van een individu zorgen voor de overbrugging met een potentiële partner die onderdeel is van de *out-group*. Volgens de contacttheorie van Allport (1954) heerst daarbij ook een positieve houding tegenover *de out-group*.

In het onderzoek blijkt er geen bevestiging te worden gevonden dat de kans lager is op het hebben van een interetnische relatie wanneer een allochtone adolescent zich als meer religieus beschouwt. Hoewel er bij de verrichte analyses allereerst bewijs gevonden lijkt te worden voor een lagere kans op een interetnische relatie, blijkt dit effect uiteindelijk toch te verdwijnen. Dit zou kunnen worden veroorzaakt door het feit dat, alhoewel er in dit onderzoek gebruik is gemaakt van de schaal van Van Tubergen (In Press), die is samengesteld uit de drie dimensies van religiositeit en betrouwbaar is bevonden, niet in deze maat is opgenomen welke religie een allochtone adolescent aanhangt. In toekomstig onderzoek zal er gekeken moeten worden naar welke religie een respondent aanhangt. In dit vervolgonderzoek kan de religie die een respondent aanhangt vervolgens interacteren met de maat van religiositeit. Volgens Carol (2016) wordt er dan verwacht dat moslims een kleinere kans hebben in het hebben van een interetnische relatie; aangezien er weinig autochtonen moslim zijn.

Een beperking van dit onderzoek is dat de definitie van het CBS gebruikt wordt voor een interetnische relatie. Volgens deze definitie is er alleen sprake van een interetnische relatie als een allochtoon een relatie heeft met een autochtoon (Bouras, 2016). In vervolgonderzoek zou er voor de volledigheid onderzocht kunnen worden of er sprake is van een gemengde relatie tussen allochtonen met een verschillende herkomstgroepering, zoals bijvoorbeeld een Turk die een relatie heeft met een Surinamer. In 2016 woonden er in Nederland circa 3.7 miljoen allochtonen (CBS, 2016a)⁸. Het is interessant om ook onderzoek te doen naar dit soort gemengde relaties met verschillende achtergronden. Ten tweede is het ook interessant om te onderzoeken hoe autochtone adolescenten tegenover een interetnische relatie staan en welke factoren dit beïnvloeden. Van een interetnische relatie is namelijk pas sprake als een autochtoon ook met een allochtoon wil daten.

Een andere beperking van deze studie is dat het gericht is op de mate van interetnische relaties van allochtone adolescenten in Nederland, terwijl er in de CILS4EU ook informatie beschikbaar was uit Engeland, Duitsland en Zweden. Voor vervolgonderzoek zou het interessant zijn om de mate van interetnische relaties tussen deze landen te vergelijken en de indicatoren van integratie te bestuderen. Als laatste dient er nog opgemerkt te worden dat er in deze studie sprake kan zijn van een selectieve doelgroep, doordat er alleen allochtonen die een relatie hadden in de analyses zijn meegenomen. Allochtonen die meer de traditionele normen en waarden hebben, hebben namelijk een kleinere kans om te gaan daten buiten de eigen groep (Zantvliet, Kalmijn & Verbakel, 2015).

Deze studie, gericht op de romantische relaties van allochtone adolescenten kan worden gezien als een toevoeging op eerder onderzoek. De gebruikte data van het CILS4EU kunnen, met de participatie

---

⁸ Het aantal allochtone adolescenten betreft circa 228.000, wat neerkomt op een aandeel van ongeveer 6.2 procent.

van het grote aantal adolescenten over de jaren beschouwd worden als een uniek en waardevol tijdsbeeld. Dit onderzoek heeft laten zien dat er verschillen bestaan in de mate van interetnische relaties tussen adolescente herkomstgroeperingen en dus ook in de mate van integratie in de Nederlandse samenleving. Toekomstig onderzoek is nog wel nodig om deze verschillen beter te kunnen verklaren. Dat er op het moment verschillen zijn te vinden in de mate van integratie tussen de verschillende herkomstgroeperingen hoeft echter niet per se te worden gezien als zorgelijk. Volgens Gordon (1981) kan het totale integratieproces namelijk generaties in beslag nemen door het maar zeer langzaam verdwijnen van vooroordelen. Vervolgonderzoek zou dus over verschillende generaties uitgevoerd moeten worden om de veranderingen in de mate van interetnische relaties en integratie tussen de in Nederland wonende herkomstgroeperingen zichtbaar te kunnen maken.

Literatuurlijst

- Aberson, C. L., Shoemaker, C., & Tomolillo, C. (2004). Implicit bias and contact: The role of interethnic friendships. *The Journal of social psychology, 144*(3), 335-347.
- Alba, R. and Nee, V. (2003) *Remaking the American Mainstream: Assimilation and Contemporary Immigration*. Cambridge MA: Harvard University Press.
- Allen, P., & Bennet, K. (z.d.). *SPSS Statistics. A Practical Guide Version 20*. South Melbourne: Cengage Learning Australia Pty Limited.
- Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. London: Addison-Wesley Publishing Company.
- Baier, D. (2014). The influence of religiosity on violent behavior of adolescents: A comparison of Christian and Muslim religiosity. *Journal of interpersonal violence, 29*(1), 102-127.
- Barfield, T. J. (1997). *The dictionary of anthropology* (Vol. 306). Oxford: Blackwell.
- Belotti, E. (2008). What are friends for? Elective communities of single people. *Social Networks, 30*, 318–329.
- Blascovich, J., Mendes, W. B., Hunter, S. B., Lickel, B., & Kowai-Bell, N. (2001). Perceiver threat in social interactions with stigmatized others. *Journal of personality and social psychology, 80*, 253-267.
- Blau, E., & Schwartz, J. (1984). *Crosscutting social circles*. New York: Academic Press.
- Bolwijn, M., & Levy, L. (2017, januari 20). Aantal gemengde relaties neemt toe tot één op de zes - Magazine - Voor nieuws, achtergronden en columns. Geraadpleegd van <http://www.volkskrant.nl/magazine/aantal-gemengde-relaties-neemt-toe-tot-een-op-de-zes~a4450758/>
- Bouras, N. (2016, augustus 14). Focus niet zo op die gemengde relaties. Geraadpleegd van <https://www.trouw.nl/home/focus-niet-zo-op-die-gemengde-relaties~aad9df23/>
- Bornstein, R. F., & Craver-Lemley, C. (2004). Mere exposure effect. In *Cognitive Illusions: A Handbook on Fallacies and Biases in Thinking, Judgement and Memory*. New York: Psychology Press.
- Brechwald, W. A., & Prinstein, M. J. (2011). Beyond homophily: A decade of advances in understanding peer influence processes. *Journal of Research on Adolescence, 21*(1), 166-179.

- Carol, S. (2016). Like Will to Like? Partner Choice among Muslim Migrants and Natives in Western Europe. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 42, 261–276. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2014.963037>
- CBS. (2014). *Jaarrapport Integratie 2014*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- CBS. (2016a). Allochtonen; geslacht, leeftijd en herkomstgroepering, 1 januari. Geraadpleegd van <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?PA=70787ned>
- CBS. (2016b). *Jaarrapport Integratie 2016*. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- CBS. (2017a). Gemengd samenwonen verschilt per migratieachtergrond. Geraadpleegd van <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2017/03/gemengd-samenwonen-verschilt-per-migratieachtergrond>
- CBS. (2017b). Leerlingen, deelnemers en studenten; onderwijssoort, woonregio. Geraadpleegd van <http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=71450ned&D1=0&D2=0&D3=0&D4=0-6&D5=0-4,1&D6=0&D7=a&HDR=G1,T,G2,G4,G6,G5&STB=G3&VW=T>
- CBS. (2017c). Allochtonen; geslacht, leeftijd en herkomstgroepering, 1 januari. Geraadpleegd van <http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=70787ned&D1=a&D2=0&D3=3-4&D4=a&D5=38-43&HDR=G4&STB=G1,G2,T,G3&VW=T>
- CBS. (2017d). Regionale kerncijfers Nederland. Geraadpleegd van <http://statline.cbs.nl/Statweb/publication/?DM=SLNL&PA=70072NED&D1=0,6,93-95,167,197-198,304-306&D2=0&D3=15&HDR=T&STB=G1,G2&VW=T>
- CBS. (2017e). Begrippen. Geraadpleegd van <https://www.cbs.nl/nl-nl/onze-diensten/methoden/begrippen?tab=h#id=herkomstgroepering>
- Citrin, J., & Sides, J. (2008). Immigration and the imagined community in Europe and the United States. *Political Studies*, 56(1), 33-56.
- Corijn, M., & Lodewijckx, E. (2009). De start van de gezinsvorming bij de Turkse en Marokkaanse tweede generatie in het Vlaamse Gewest. SVR Rapport. S. v. d. V. Regering. Brussel: Vlaamse Overheid.
- Crosnoe, R., & Johnson, M. K. (2011). Research on Adolescence in the Twenty-First Century. *The Annual Review of Sociology*, 37, 439–460.

- Dagevos, J. (2001). *Perspectief op integratie; over de sociaal-culturele en structurele integratie van etnische minderheden in Nederland*. Den Haag: W.R.R.
- Dagevos, J., Gijsberts, M., & Van Praag, C. (2003). *Rapport minderheden 2003*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- De Hoog, C. (1982). *Partnersselectie bij huwelijksluiting in Nederland*. Proefschrift Wageningen Universiteit.
- De Graaf, P. M. (2000). Heterogamie en echtscheiding. Gebrek aan overeenkomst in voorkeuren of gebrek aan sociale steun?. *TEST-Import-Journal*, 75(4), 298-319.
- De Valk, H. A., Esveldt, I., Henkens, K., & Liefbroer, A. C. (2001). Oude en nieuwe allochtonen in Nederland: een demografisch profiel, Den Haag: WRR.
- De Valk, H. (2008). Partners: Herkomst, kennismaking, invloed van de familie en taakverdeling. *Demos*, 24, 12–13.
- De Voogt, S. (2017, januari 20). Aantal gemengde huwelijken stijgt nauwelijks. Geraadpleegd van <https://www.nrc.nl/nieuws/2017/01/20/aantal-gemengde-huwelijken-stijgt-nauwelijks-a1542168>
- De Vroome, T., Martinovic, B., & Verkuyten, M. (2014). The Integration Paradox: Level of Education and Immigrants' Attitudes Towards Natives and the Host Society. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 20(2), 166–175.
- Dribe, M., & Lundh, C. (2008). Intermarriage and immigrant integration in Sweden: An exploratory analysis. *Acta Sociologica*, 51(4), 329-354.
- Dribe, M., & Lundh, C. (2011). Cultural Dissimilarity and Intermarriage A Longitudinal Study of Immigrants in Sweden 1990–2005. *International Migration Review*, 45, 297–324.
- Entzinger, H., & Biezeveld, R. L. (2003). *Benchmarking in immigrant integration*. Rotterdam: Erasmus Universiteit.
- Erikson, E. H. (1968). *Identity, Youth and Crisis*. New York: Norton.
- Gijsberts, M., Huijnk, W., & Dagevos, J. (2012). *Jaarrapport Integratie 2011*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

- González-Ferrer, A. (2006). Who Do Immigrants Marry? Partner Choice among Single Immigrants in Germany. *European Sociological Review*, 22, 171–185.
- Gordon, M. M. (1964). *Assimilation in American life: The role of race, religion, and national origins*. New York: Oxford University Press.
- Gordon, M. M. (1981). Models of pluralism: The new American dilemma. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 454, 178–188.
- Hartung, A., Vandezande, V., Phalet, K., & Swyngedouw, M. (2011). Partnership preferences of the Belgian second generation: Who lives with whom?. *Advances in Life Course Research*, 16(4), 152-163.
- Hooghiemstra, B. T. J. (2003). *Trouwen over de grens. Achtergronden van partnerkeuze van Turken en Marokkanen in Nederland*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.
- Huijnk, W. (2011). *Family Life and Ethnic Attitudes. The Role of the Family for attitudes towards intermarriage and acculturation among minority and majority groups*. Den Haag: Utrecht University: ICS Dissertation Series.
- Huijnk, W., & Dagevos, J. (2012). *Dichter bij elkaar?* Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Huijnk, W., Dagevos, J., Gijsberts, M., & Andriessen, I. (2016). *Werelden van verschil. Over de sociaal-culturele afstand en positie van migrantengroepen in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau .
- Huijnk, W., Gijsberts, M., & Dagevos, J. (2010). Toenemende integratie bij de tweede generatie? In: *Sociaal en Cultureel Rapport 2010 (pp. 297–324)*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau.
- Janssen, J. P., Poortman, A. R., Graaf, P. M. D., & Kalmijn, M. (1998). De instabiliteit van huwelijken en samenwoonrelaties in Nederland. *Mens en Maatschappij*, 73(1), 4-26.
- Jaspers, E. & Tubergen, F. van (2014) Children of Immigrants Longitudinal Survey in the Netherlands (CILSNL) - Wave 4. Reduced version v4.0.1. DANS.
- Jaspers, E. & Tubergen, F. van (2015): Children of Immigrants Longitudinal Survey in the Netherlands (CILSNL) - Wave 5. Reduced version v5.0.1. DANS

- Jones, F. L. (1991). Ethnic Intermarriage in Australia, 1950-52 to 1980-82: Models or Indices? *Population Studies*, 45, 27–42.
- Kalmijn, M. (1998). Intermarriage and Homogamy: Causes, Patterns, Trends. *Annual Review of Sociology*, 24, 395–421.
- Kalmijn, M., & Van Tubergen, F. (2006). Ethnic intermarriage in the Netherlands: Confirmations and refutations of accepted insights. *European Journal of Population/Revue européenne de Démographie*, 22(4), 371-397.
- Kalmijn, M., & Tubergen, van T. (2010). A Comparative Perspective On Intermarriage: Explaining Differences Among National-Origin Groups In The United States. *Demography*, 47, 459–479. <https://doi.org/10.1353/dem.0.0103>
- Kalmijn, M., & Van Tubergen, F. (2016). Ethnic intermarriage in the Netherlands: confirmations and refutations of accepted insights. *European Journal of Population/Revue européenne de Démographie*, 22, 371–397.
- Kalter, Frank, Anthony F. Heath, Miles Hewstone, Jan O. Jonsson, Matthijs Kalmijn, Irena Kogan, and Frank van Tubergen. (2016a). Children of Immigrants Longitudinal Survey in Four European Countries (CILS4EU) – Reduced version. Reduced data file for download and off- site use. GESIS Data Archive, Cologne, ZA5656 Data file Version 1.2.0, doi:10.4232/cils4eu.5656.1.2.0.
- Kalter, Frank, Anthony F. Heath, Miles Hewstone, Jan O. Jonsson, Matthijs Kalmijn, Irena Kogan, and Frank van Tubergen. (2016b). Children of Immigrants Longitudinal Survey in Four European Countries (CILS4EU) – Reduced version. Reduced data file for download and off- site use. GESIS Data Archive, Cologne, ZA5656 Data file Version 2.3.0, doi:10.4232/cils4eu.5656.2.3.0.
- Kalter, Frank, Anthony F. Heath, Miles Hewstone, Jan O. Jonsson, Matthijs Kalmijn, Irena Kogan, and Frank van Tubergen. (2016c). Children of Immigrants Longitudinal Survey in Four European Countries (CILS4EU) – Reduced version. Reduced data file for download and off- site use. GESIS Data Archive, Cologne, ZA5656 Data file Version 3.1.0, doi:10.4232/cils4eu.5656.3.1.0.

- King, R. B., & Bratter, J. L. (2007). A path toward interracial marriage: Women's first partners and husbands across racial lines. *The Sociological Quarterly*, *48*(2), 343-369.
- Lammers, J., Pelzer, B., Hendrickx, J., & Eisinga, R. (2007). *Categorische Data Analyse met SPSS. Inleiding in loglineaire analysetechnieken*. Assen: Van Gorcum.
- Lieberson, S., & Waters, M. C. (1988). *From many strands: Ethnic and racial groups in contemporary America*. Russell Sage Foundation.
- Lucassen, L., & Laarman, C. (2009). Immigration, intermarriage and the changing face of Europe in the post war period. *History of the Family*, *14*, 52–68. <https://doi.org/10.1016/j.hisfam.2008.12.001>
- Magendane, K. (2016, augustus 16). Bicultureel zijn is geen vloek maar een zegen - Opinie - Voor nieuws, achtergronden en columns. Geraadpleegd van <http://www.volkskrant.nl/opinie/bicultureel-zijn-is-geen-vloek-maar-een-zegen~a4358920/>
- Maliepaard, M., & Fleischmann, F. (2011). Van migrantenstudies naar moslimstudies? Een beschouwing op het migratieonderzoek in het Nederlandse taalgebied. *Migrantenstudies*, *2*, 155-164.
- Martinovic, B., van Tubergen, F., & Maas, I. (2009). Changes in immigrants' social integration during the stay in the host country: The case of non-western immigrants in the Netherlands. *Social Science Research*, *38*(4), 870-882.
- McPherson, M., Smith-Lovin, L., & Cook, J. M. (2001). Birds of a Feather: Homophily in Social Networks. *Annual Review of Sociology*, *27*, 415–444.
- Monden, C. W. S., & Smits, J. (2005). Ethnic Marriage in times of social change: The case of Latvia. *Demography*, *42*, 323–245. <https://doi.org/10.1353/dem.2005.0015>
- Nielsen, H. S., Smith, N., & Cilkaksoy, A. (2007). *The Effect of Marriage on Education of Immigrants: Evidence from a Policy Reform Restricting Spouse Import* (IZA Discussion Paper, No. 2899).
- Pettigrew, T. F. (1998). Intergroup Contact Theory. *Annual Review of Psychology*, *49*, 65–85.
- Pettigrew, T. F., & Tropp, L. R. (2006). A Meta-Analytic Test of Intergroup Contact Theory. *Journal of personality and social psychology*, *90*, 751–783.

- Pettigrew, T. F., & Tropp, L. R. (2008). How does intergroup contact reduce prejudice? Meta-analytic tests of three mediators. *European Journal of Social Psychology*, 38(6), 922-934.
- Ploegmakers-Burg, M., & Stortelder, F. (2008). De adolescentie als reorganisatiefase. *Tijdschrift voor psychotherapie*, 34(3), 169-185.
- Potârca, G., & Mills, M. (2015). Racial Preferences in Online Dating across European Countries. *European Sociological Review*, 31, 326–341. <https://doi.org/10.1093/esr/jcu093>
- Quillian, L., & Campbell, M. E. (2003). Beyond Black and White: The Present and Future of Multiracial Friendship Segregation. *American Sociological Review*, 68, 540–566.
- Rosenfeld, M. J. (2002). Measures of Assimilation in the Marriage Market: Mexican Americans 1970–1990. *Journal of Marriage and Family*, 64, 152–162.
- Ryan, A. M. (2001). The peer group as a context for the development of young adolescent motivation and achievement. *Child development*, 72(4), 1135-1150.
- Safi, M. (2008). Intermarriage and assimilation: Disparities in levels of exogamy among immigrants in France. *Population*, 63(2), 239-267.
- Schmeets, H., & Van Mensvoort (2015). Religieuze betrokkenheid van bevolkingsgroepen, *Bevolkingstrends*, CBS 2015/11.
- Schoorl, J., Klundert, M., Van Bedem, R., & Van Den Brink, J. (1994). *Een partner van verre: de cijfers*. Gouda: Quint.
- Sieben, I., & Linssen, L. (2009). Logistische regressie analyse: een handleiding. *Geraadpleegd via www.ru.nl/publish/pages/525898/logistischeregressie.pdf*.
- Snel, E., & Boonstra, N. (2005). *De waarde van interetnisch contact. Een onderzoek over initiatieven en beleidsprojecten om interetnisch contact te bevorderen*. Movisie: Enschede/Utrecht.
- Sterckx, L. (2014). *Trouwen met een vreemdeling: afstand en nabijheid in de relaties van “Turken” en “Marokkanen” in een gemengd huwelijk*. Amsterdam: AMB.
- Tajfel, H., & Turner, J. C. (1986). The social identity theory of intergroup behaviour. In *Psychology of intergroup relations*. Chicago: Nelson-Hall.

- Vaquera, E., & Kao, G. (2005). Private and Public Displays of Affection Among Interracial and Intra-Racial Adolescent Couples. *Social Science Quarterly*, 86, 484–805.
- Van Huis, M. (2007). Partnerkeuze van allochtonen. *Bevolkingstrends*, 55(4), 25-31.
- Van Tubergen, F. (In Press). Chapter 15: Religion. In *Introduction to Theoretical and Empirical Sociology*.
- Van Tubergen, F. (2007). Religious affiliation and participation among immigrants in a secular society: A study of immigrants in the Netherlands. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 33, 747–765.
- Van Tubergen, F., & Maas, I. (2007). Ethnic intermarriage among immigrants in the Netherlands: An analysis of population data. *Social Science Research*, 36, 1065–1086. <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2006.09.003>
- Van Zantvliet, P., Kalmijn, M., & Verbakel, E. (2015). Early Partner Choices of Immigrants: The Effect of Preferences, Opportunities and Parents on Dating a Native. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 41, 772–794. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2014.948391>
- Vedder, P., & Van de Vijver, F. J. R. (2003). De acculturatie en adaptatie van migrantenjongeren in Nederland. *Migrantenstudies*, 4, 252–265.
- Venbrux, E., Peelen, J., & Altena, M. (2009). Going Dutch: Individualisation, secularisation and changes in death rites. *Mortality*, 14(2), 97-101.
- Verkuyten, M. (2005). Ethnic Group Identification and Group Evaluation Among Minority and Majority Groups. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88, 121–138.
- Verkuyten, M. (2006). Groepsidentificaties en intergroepsrelaties onder Turkse Nederlanders. *Mens en Maatschappij*, 81, 64–84.
- Verkuyten, M., & Thijs, J. (1999). Nederlandse en Turkse jongeren over multiculturalisme: cultuurbehoud, aanpassing, identificatie en groepsdiscriminatie. *Sociologische Gids*, 46(5), 407-425.
- Vrooman, C., Gijsberts, M., & Boelhouwer, J. (2014). *Vershil in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Wang, H., Kao, G., & Joyner, K. (2006). Stability of interracial and intraracial romantic relationships among adolescents. *Social Science Research*, 35, 435–453.

- Weißmann, M., & Maddox, A. (2016). *Early Ethnic Partner Choice among Natives and Descendants of Immigrants in Germany. The Role of Personal Preferences and Parental Influence*. Mannheim: Universität Mannheim.
- Weijters, G. G. M., & Scheepers, P. L. H. (2003). Verschillen in sociale integratie tussen etnische groepen: beschrijving en verklaring. *Mens en Maatschappij*, 78(2), 144-157.
- Williams, J.A., & Ortega, S.T. (1990). Dimensions of Ethnic Assimilation: An Empirical Appraisal of Gordon's Typology. *Social Science Quarterly*, 71(4), 697-710.
- WRR. (2001). *Rapporten aan de regering. Nederland als immigratiesamenleving*. Den Haag: Sdu Uitgevers.
- Zajonc, R. B. (1968). Attitudinal effects of mere exposure. *Journal of personality and social psychology monographs*, 9, 1-27.